Rom
Romlo Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangolo, nowoondoyemo hamoo teyingo oni Rom endemo ooloote nggoku, ngu yunowolo.

Ariya, mande gumi ngu nga so uyinggano ngandilo ooloote:

Kambayeloyingo mande ko so uyingga ngalo ingonduduni nguya ooloote. 1:1-17.

Oni simoo bale bidodo biyomi oodoyi ngu, asa, Anutndo noole yombuliyelowa. 1:18–3:20.

Loogu keyoweloyi, ngulo oo damoningga ngundo ngu, mete noole mbumbuwanonggo yoyowa. Kini, ngu nowoondoye ebe ino ino teweloyi ngulo damoni, asa, Kristusno nowoondoyemo hamoo telo oodoyi ngu, asa, ngu damoninggano ngunonggo ngu noole yoyowa. 3:21–4:25

Noole ngu komo Kristusdodo gooboongoowa-toku, ngunonggo ngu noole keda sugi sugi suwoo suwoo oluweloyiga, ngu yowato. 5:1–8:39.

Iserel oni simoo baledo ngu Anut kootu in-owonggori. Ene kootusina Anut enengombo ko yoyolo, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo pawa newendemo ko yoyowelo om-buwa. 9:1–11:36.

Kristen oni simoo balelo damoni gome ne-nengo. 12:1–15:13.

Polndo kambayeloyingo mande elo, enengo

ingonduduye ngu yokutuyelowolo. 15:14–16:27.

Aposel Polndo Ko Teyingo, Ngulo Damoni

1 No Polndo, no Kristus Yesuslo sulena oni. Yesusndo no noyolo, enengo ko oni kilalongo (Aposel) noyewolo. No nguno Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo koyi teweloyi noyewolo.

2-3 Kulimi oolengo, Anutndo enengo Mande Keda Mesalangongga ngu elo gosiyolo, ngu enengo Nangoni Yesus Kristus, ngulo ewolo. Ngu enengo ingondudu eyingo onino etoni nakangowolo. Yo, ene Dewit oni ulungga ngulo sowenimonggo oni oolengo tunootewolo.

4 Ene Anut Nangoni yanggangonidodo, ene Yuka Kundingiyimbo yeni tunootewolo. Yo, Anutndo melenonggo Yesus yokutuwooyingo naluno, nguno yootunolo etuyeloote. Ngu hamoo, ene noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngu Anut Nangoni.

5 Anutndo, Yesus Kristusnonggo sumange yolo yunowolo. Kristus oowooyimonggo noyolo, enengo ko oni kilalongo (Aposel), enengo kono ngano yoyewolo. Ene ngundilo tetoni, oni simoo bale mela bidodomonggo negoyelootoni ngu, Yesusno nowoondoyemo hamoo telo, enengo mandeni keyowanggo.

6 Ye Rom melako oni simoo bale nguya Anutndo ye negoyelowoku, ngulo ye Yesus Kristuslo menongga ngu kuli ingowonggoku, ngu ye keyoyi.

7 Ye simoo bale Romno oolootenggoku, ye Anutndo kuli newende ye yunolo enengo elo

negoyelootoni, nondo mande nga, yengo nakan-
gooteno. Anut noolengo awanaye, nguno yem-
boongetoowe, nguya noolengo Oo Bidodo Sem-
buli Sembunaye, Yesus Kristus, ngundo sumange
noole suwoo suwoo yunolootoni, nguno ye
nowoondoye imakeyingomo oliyi.

Polndo Rom Melako Oni Simoo Bale Ngu Yeyowelo Ingowolo

8 Mela bidodomo, oni simoo bale yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo gomengga
ngu mande ingootoyi, ngulo no ngu oni oni
telo, Anutno Yesus Kristus oowooyimo, esetelo
yemboongeteno.
9 Nowoondone bidodo Anut Nangonimbolo
Mande Keda Mesalango wesiyolo yunolo ngu,
ngu no Anutlo ko oni nenengo tunooteteno.
Ngulo ngu, Anut kuli ingowoku ngu, suwoo
suwoo no yengo ingondudu telo, Anutno yem-
boongeteno.
10 No yeno ombulo, yeyowelo ingondudu
ulungga teteno. Ngulo ngu, no suwoo suwoo
yemboongetenoku ngu, Anutno mete tetoni ngu,
ene oole gula etunelootoni, nguwoole ombulo
yeyowano.
11 No ye yeyowelo nowoondone gome
ingolo hahangeteno. Ndatelo ngulo, nondo
ye Yuka Kundingiyi, ngundo oo kingo duwoo
yunootenoku, ngulo ye nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango yunowa.
12 Ngu ngandilo. Yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngundo no hooloowenelootoni, ngundilo
nangge, no nowoondonemo hamoo teyingo,

ngundo ye hoolooweyelowano. Ngundilo tewatoku, ngundo noolengo bidodo Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, yanggango teyinowa.

13 Ye Kristen dobooguline, ye komo gome ingoyilo ingooteno. Nalu oowooyingga, no yeno oolouwelo ingootoowe, ene oo oowooyinggado nolo oole ukingoote. Nolo kone oolengo, ngundo oni simoo bale sowe gidalega, Yuda oni kini hoolooweyelootoni, Yesuslo simoo bale tetenggo. Ngundilo ngulo, no ye nguya hoolooweyelolo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggango samayeloweloyi ingooteno.

14 Anutndo oo gome no nunowoku, ngulo no Anutno wetidodo. Ngulo ngu, no komo oni simoo bale bidodo hoolooweyelowano. Ngundilo ngulo, no tuko oni, wendeyi oni nguya, ingondududodo oni, ko, ingonduduye kini oni nguya, no komo ngu bidodo hoolooweyelowelo ingooteno.

15 Ngundilo ngulo, no nowoondonemonggo ngu, ye Rom melako oolootenggoku, ngulo nguya, mande keda gome nga yeno ewelo ingondudu teteno.

Mande Keda Mesalango Ngu Anutlo Yanggangoni

16 No Anutlo Mande Keda Mesalango ngalo ma oyumoneloote. Ndatelo ngulo, Mande Keda Mesalango ngu Anutlo yanggangoni. Ngundo ngu, ene mete yoyeni, Anutndo oni simoo bale ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, ngu yoyowa. Koletelo, Yuda oni yoyolo, kootusina, oni sowe gidalega nguya yoyowa.

17 Anutlo mande, ngundo oni yoyeni, oni gome
nenengo oolengo tunootewanggo. Oni nenengo
yeni tunooteweloyi ngu, Anutlo mande damoni
tunootelo oluweloyi ngu, oo bidodo Yesusno
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo nangge
yeni tunootete. Anutlo mandeno, ngu kuli
ngundilo ewolo.
Oni ene Mande Keda Mesalango ngu gome ingolo,
ngulo ene nowoondoyemo hamoo tewang-
goku ngu, asa, ene oni nenengo tunootelo,
suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yowang-
golo ewolo. *Habakak 2:4*

Oni Simoo Bale Bidodo Anut Kootu Inootenggo

18 Noole ingooteto. Anutlo sanggilini, ngundo
oni bidodo melako mande biyomi, ko, mbum-
buwa tetenggoku, ngulo Sambo endemonggo om-
bulo, ngano tunootelo loote. Onilo mbumbuwaye,
ngundo Anutlo mande wiliyolo, yolo oongooteng-
goku, ngulo Anutlo sanggilini, ngu oni nguno
tunootewa.
19 Oni bidodo Anutlo mande damoni
ingootenggo. Anutlo hamoo ingoweloyi, ngu
mandeni tunoo oolengo oolooteku ngu, Anut
enengombo kuli etuyelowolo.
20 Kulimi oolengo oo bidodo yeyingo naluno,
Anut ene suwoo suwoo, yanggangonidodo,
enengo mande damoni ootootoni, ngu bidodo
onindo kenolo ingootenggo. Yo, oni ene Anutndo
mela nga oo bidodo yeyingo, ngu kenolo, nguno
ngu, Anutlo mande damoni ngulo yanggangoni
oo nguya kenolo ingootenggo. Ngundilo nangge,
kootusina, onindo enengo mbumbuwaye

oongooweloyi oole gula kini. Ngulo ngu, ene
ma ingootetolo ma ewanggo.
21 Oni ene Anutndo mela ngano oo yeyingo, ngu
kenolo ingootenggo. Ene Anut hamoo oolengo,
elo ma ingolo, ngulo bingami ma okoowonggori.
Eneno oni oni nguya ma tewonggori. Kini,
ene Anut kapengo yelo, enengo ingonduduye
ngu kingo nangge yelo, nowoondoye ooleliko
oolootenggo.
22 Ngundilo ngulo, ene ingondududodo oni, elo
etenggoku ngu, ene Anut doongeyimo, ene oni
ingonduduye kini tunootetenggo.
23 Anut dulidalinidodoga ngu ma kumooteku,
ene ngu kootu inolo, nguno nguya yambo
mande ma tetenggo. Ene ngu melako ngano
oo kumootenggoku, ngu gabogaboyi telo, ngu
bingamiye okoolo, nguno yambo mande tewong-
gori. Oo kumootenggoku ngu ngandilo: oni,
nu, nusago, silesoombalaku, oo kekandeye-
dodomu endeyootenggoku, ngu gabogaboyemo
telo, nguno yambo mande tetenggo.

Damoni Biyomi Gula Gula

24 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni,
enengo damoniye biyomi, ngundo yoyolo,
nowoondoye sugabododo telo yunootoni,
ngunonggo enengombo bulibali endeyooteng-
gokuno, goweye yeyi, biyomi oolengo yetenggo.
Nguno goweye yombuliyolo, nguno oyumo
yootenggo.
25 Ngundilo oni simoo bale ngu, ene Anutlo
hamoo mande ngu ma keyolo, ene Setanlo ebe
ganagana ngu nangge keyowonggori. Yo, ene

Anut mela ngano oo bidodo yeni tunooteyin-
gongga, ngu kootu inowonggori. Yo, ene Anut
oowooyi bingami ma elo okoowonggori. Kini,
ene Anutno yambo mande teweloyi ngu ma telo,
ene Anutndo oo melako ngano yeyingo, oo nguno
nangge yambo mande tewonggori.
26 Ngundilo ngulo, Anutndo yoyokootoni, ene
mande biyomimo oodoyi, enengo balesumooye
ngu kame nenengo teweloyi damoni ngu yokolo,
bale gidalega ngu bosebalese telo, damoni biyomi
ngu, keyololootenggo.
27 Simoo nguya ngundilo nangge, balesumooye
yoyokolo, ene simoo gidalegaya enengo nangge
bosebalese telolootenggo. Nowoondoyemo
damoni biyomingga, ngulo nangge,
hahangelolootenggo. Ene oni dobooguliyeboya
damoni biyomi ngu nangge tewonggo. Simoo
enengo nangge oyumo mande ngu oni gulano
tetenggo. Oni enengombo enengo damoni biyomi
tetoyi, Anutndo ngulo goweyemo kowuli ulungga
ngundilo nangge gumi yunoote.
28 Oni enengo ingonduduyemonggo, Anutlo
mande nenengo ngu yokowonggori. Ngundilo
ngulo, Anutndo yoyokootoni, enengo damoniye
biyomi, ngu nangge ingolo keyootenggo. Nguno
ngu, ene ingonduduye damoni oowooyingga,
Anutndo oniya ma tewelo, elo logo teyingo, ngu
tewonggori.
29-30 Enengo damoniye biyomi, ngundo nangge,
nowoondoyemo hangete. Ngu ngandilo: mbum-
buwa biyomi; onilo oo kenomayingoweloyi; oni
sungomboya damoni biyomi tetenggo; oni gi-
dalega ngulo sitowiye kenolo, ngulo nowoondoye

biyomi ingoweloyi; oni uleyi kumooweloyi; bi-
gibogu longgesambi; oni ganayelolo enengo oo
sitowi yoweloyi; oni gidalega goweye sanggawelo
mande biyomi etenggo; ngundo nangge nowoon-
doye hangetenggo. Yo, ene oni kootuyesina
mande biyomi elo oowooye yombuliyoweloyi;
Anutya mundi telo manggalu teweloyi; win-
dawinda telo, enengo oowooye bingami okoow-
eloyi; ene mande damoni biyomi keda nguya
yeyi tunootetoni; ko, oni ene awanamoyembolo
mande ma keyootenggo.
31 Oni ene ingonduduye kini; ene oni mande
etenggoku ngu, ene enengombo ngu ma key-
ootenggo. Ene dobooguliye nowoondoyi ma telo,
oni gidalegalo nguya nowoondoyi ma tewong-
gori.
32 Anutlo mamana mande nenengo ngu
ngandilo ewoku, oni damoni biyomi bulibali
ngundilo tetenggoku ngu, ene Setanlo ende
biyomi de nombo ma kumooweloyi nguno
oololo oluwanggo. Ngundilo oni simoo bale
ngu, ene komo ngu Anutlo mamana mandega
ngu gome ingolo, ene ngu yokolo, kootu inolo,
damoni biyomi nangge telolootenggo. Ene ngu
damoninggano nguno ootoolo, ngunonggo oni
gidalega nguya yoyolo, ngu damoni biyomingga
ngu etuyeloweloyimbolo ngulo oni oni telo,
nowoondoye bidodo ngulo nangge ingootenggo.

2

Anutndo Wilikoyeloweloyi, Ngu Nenengo Oolengo

1 Ye simoo bale bidodo oni gidalega goweyemo
mande biyomi etenggoku, ngu no ye sungomo
sungomo eteno. Ingoyi, ye oo ngundilo tetoyi
ngu, asa, kootusina wilikoyeloyingo naluno,
Anutndo yengo mande damoniye nguya ngu
ngundilo wilikoyelowa. Ngu mande damon-
inggano ngunonggo yengo goweye bungomo
mande nguya etenggo. Ndawugalo? Ye oni sungo
goweye bungomo nguno mande biyomi eteng-
gokulo ngulo, nalu bidodomo, yengombo nguya
ngundilo mande damoningga ngu telolootenggo.
2 Noole hamoo ingooteto. Oni mande damoni
biyomi ngundilo tetenggoku, ngulo gumi biy-
omi ulungga oolengo Anutndo yunowa. Ndatelo
ngulo, Anutndo oo bidodo wilikoweloyi naluno,
ngu nenengo oolengo wilikoyelowa.
3 Ge mela ngalo oni nangge, ge oni gulado oo
teteku, ngu bungomo mande ma ewelo. Ndatelo
ngulo, gengombo nguya ngu damoni biyomingga,
ngu tete. Ngundilo tetekulo ngulo, ge Anut
doongeyimo ma kombitewa. Kini, Anutndo
gengo damoningge nenengo wilikowa.
4 Nalu pelunggano, Anutndo ge gome
sobogelolo yomosinggeloote. Ene suwoo
suwoo nowoondoyi telo, sobogelolo ootoolo,
geya sodedo ma sanggili tete. Yo, Anutlo
mande damoni gome metemi. Ge bine
ngulo ingootoyi, kingo oo ngundilo tete?
Kini, Anutndo ngu mande damoningga
telo hooloowenggelootoni, nowoondoge
yowoolengoya, Anutlo nowoondogemo hamoo
tewa.
5 Ene ge komo nowoondoge gagiwi, ngulo

ge nowoondoge Anutlo ma ingolo yowoolen-
goote. Ngu mande damoninggano nguno, gen-
gombo gengo mande damoni biyominggega ngu,
soweyootoyi ulungga tete. Ngundilo ngulo,
kootusina, nalu gulano, Anutlo sanggilini ngu
tunootelo, nguno ngu enengo yanggangonidodo,
gengo mande damoningge biyomi ngu nenengo
wilikootoni, nguno ge biyomi gumi yowa.
6 Yo, hamoo, Anutndo oni simoo bale bidodo
oo mande damoni tewonggoku, ngulo gumi
ngundilo nangge yunowa.
7 Anutndo sugi sugi oluweloyi ngu oni ngandilo
yunowa. Oni ene suwoo suwoo mande da-
moni gome ngulo ko yanggango tetoyi, Anutndo
enengo dulidalinidodo bingamiyedodo teweloyi,
ko, sugi sugi keda oluweloyi ngu yunonilo in-
gootenggo. Ngundilo oni ngu Anutndo sugi sugi
keda oluweloyi ngu yunowa.
8 Ene oni gidalegado ngu enengombolo nangge
ingootenggo. Ene mande hamoo ngu kootu inolo,
Anutlo mande damoni gome nenengo, ngu ma
keyootenggo. Ngulo ngu, Anutndo ngu oni nguya
sanggili biyomi telo, ogingoyingo gumi ulungga
yunootoni yowanggo.
9 Yo, hamoo, oni bidodo mande damoni biyomi
tetenggoku, ngulo Anutndo kowuli ogingoyingo
ulungga oolengo yunowa. Enengombo mande
damoni biyomi tetenggoku, ngulo Yuda oni simoo
baledo kowuli koletelo yootoyigo, kootu, oni
sowe gidalega enebana kowuli ngundilo nangge
yowanggo.
10 Ene oni simoo bale mande damoni gome
nenengo tetenggoku ngu, asa, Anutndo Sambo

endemo oowooyi bingami gome metemi, ngu
inootoni, newende imakeyingomo sumangeyi
oluwa. Ngundilo ngu, Yuda oni ngu koletelo, ko,
oni sowe gidalega ngu kootu nguya yowanggo.
11 Anut doongeyimo, oni oowooyedodo, ko,
oowooye kini oolootenggoku ngu wilikoyelow-
eloyi logo gulanangge oolengo ereremo ooloote.
12-15 Ngu ngandilo: Anutndo oni bidodo mbum-
buwa tetenggoku, ngulo ogingoyingo gumi biy-
omi yunowa. Yo, hamoo, oni bidodo Moseslo
mamana mande ma ingolo, weti mbumbuwa
tetenggoku ngu, asa, Anutndo ngundilo oni ngu
ogingoyingo gumi yunootoni, ene Setanlo ende
biyomimo uwanggo. Ndatelo ngulo, Anutndo
enengo mamana mande ngu nowoondoyemo
yetoni, ngundo newende sanggawetoni, ene
mande damoni biyomi ngundi metemi tewong-
goku, ngu nenengo etuyelowolo. Ngundilo
nangge, Yuda oni simoo bale bidodo Moseslo ma-
mana mande ingolo oolootenggoku, ngundo weti
mbumbuwa tewanggoku ngu, asa, Anutndo ngu
oni ngulo mande damoniye, wilikoyelolo ogin-
goyingo gumi biyomi nguya yunowa. Ndatelo
ngulo, ene mamana mande kuli inowonggoku,
ene ngu kootu inolo, ma keyoyingo, ngulo ene
oonatewanggo. Yo, hamoo oolengo, oni ene
Anutndo damoni gome nenengo onindo teyi, elo
ingooteku, ngu tetoyi ngu, asa, Anutndo ngu oni
ngu yoyowa.
16 Nga mande kedaga Anut wilikoyeloweloyi,
ngulo nondo wesiyolo etenoku nga, ngu koo-
tusina, ngundilo tunootewa. Oni enengo mande
damoniye bidodo imangoolo tetenggoku ngu,

Anutndo oni bidodo nenengo wilikoyelowa. Ene ngu wilikoyeloweloyi kongga ngu, Anutndo ngu Yesus Kristus inootoni tewa.

Yuda Onindo Mamana Mandelo Nowoondoyemo Hamoo Tetenggoku, Ngundo Ene Hoolooweyelowa

17 Yengombo noole Yuda oni, elo etenggo. Yo, ye Moseslo mamana mande ngu nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo nangge ingolo, nguno yengo bingamiye nangge elo okoolo etenggo. No Anutlo oni, elo meno manggalu kingo etenggo.

18 Ene ye Anutlo mamana mandeno etuyelootoyi, ye ingowonggoku Anutndo ndawuga yeno yeni, tunootewaku ngu, ngundilo ngulo, ye mande damoni biyomi, ngundi, metemi ngu wilikolo ingootenggo.

19-20 Ye ngandilo ingondudu tetenggo. Mamana mandeno, noole kuli hamoo mande ngu damoni ingolo yowooto. Ngundilo ngulo, noole Yuda oni Anutlo mamana mande ma ingoyingo, doongeye kilingo ngundilo, ngu oole etuyelowato. Noole Yuda oni ngu oni ooleliko oolootenggoku, ngulo solu himi. Noole ngu oni ingonduduye kini, ngu Moseslo mamana mande ngu etuyelolo, ngulo ingondudu yunoweloyi oni oolooteto. Noole simooye bobodi Moseslo mamana mande, ngulo etuyeloyingo oni oolootetolo ingootenggo.

21 Yo, ye oni gidalega mande damoni gome metemi etuyelootenggoku, ndawugalo ngulo, yengombo yengo ma etuyelootenggo? Yo, ye oni sungomboya, ye yakaka ma tewelo, elo

etuyelootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno.
Yengombo nguya yakaka tetenggo, bine?
22 Ye ngandilo nguya etenggo. Oni elambalisa
oluweloyi ngu yokolo, bulibali ma endeyowelo.
Elo etuyelootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno.
Yengombo nguya bulibali endeyootenggo, bine?
Ye ngandilo nguya etenggo. No oo yuka biy-
omimo ma yemboongewanolo ewonggori. Ene
no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya ngu
oomboolo oo nusago gabogaboyi yakakayi yolo,
yengo yano yetenggo, bine?
23 Ye yengo oowooye bingamiye nangge okoolo,
meno manggalu kingo etenggoku ngu, noole
Anutlo mamana mande ingootetolo ewonggori.
Ngundilo elo ngu, ngu mbumbuwa telo, ngundo
Anutlo mamana mande ngu yombuliyowonggo.
Ngundilo damoninggano nguno, ye Anut
oowooyi ngu yombuliyolo, oyumo teyinootenggo.
24 Anutlo mandeno, ngu ngandilo nakan-
gowonggori.

Ngu yengo mande damoniye biyomi, nguno oni sowe gidalegado Anut oowooyi yumooyinolo yombuliyootenggo. Elo nakangowonggori. *Ayisaya 52:5*

Onendo Ngu Yuda Oni Oolengo?

25 Yuda oni ngu Anutlo sunggiga goweyemo
ngudodo ngu, ene Anutlo oni oolengo etuyeloote,
bine? Ene mamana mande keyolo ngu, ngu sung-
giga ngu gome oolengo. Ene ye mamana mande
ngu kalongolo ngu, sunggiga yeno oolooteku ngu,
kingo oo ngundilo tunootewa.

26 Ngulo ngu, oni ene sunggi goweyimo ma
yeyingo ngu, ene mamana mande ngu gome key-
olo, damoni gome nenengo ngu tewaku ngu, asa,
ngu oningga ngu Anutlomu. Ene Anut doongey-
imo, sunggi eneno kuli oolooteku, ngundilo ene
sunggidodo.
27 Oni ngu sunggiga ngu kini, ngu oni ngu
Anutlo mamana mande gome keyolo, ngunonggo
enengombo ye Yuda onilo damoniye kenolo, ngu
mamana mandeno wilikoyelowanggo. Ndatelo
ngulo, ye mamana mande so uyi nakango yeno
oolooteku ngu, ko, yeno sunggiga ngu nguya
ye goweyemo oolooteku, ngu ene ye mamana
mande ma keyootenggo.
28-29 Ndawu oningga ngu Yuda oni? Oni gula
ene sunggi ngu goweyimo nangge, ngu Anutlo
oni kini. Kini, oni gula ene sunggi ngu, ene
newendemo oolootekungga ngu, ene Yuda oni
oolengo Anutlomu. Sunggi hamoongga nga Anut-
nonggo Yuka Kundingiyimbo yolo ombulo, oni
nowoondoyemo yete. Ngundilo oningga ngu, oni
doongeyemo oowooyi kini. Ene Anut doongey-
imo ngu, ene oowooyi bingamidodo ooloote.

3

Damoni Biyomi, Ngundo Mande Damoni Gome Ngu Yeni, Ma Biyomi Yewa

1 Ngundilo ngulo, Yuda onindo oni sowe
gidalega ngu ndawugalo dagayelootenggo?
Ndawu oo metemingga goweyemo sunggiga
nguno tunootete?

2 Yuda onindo ene oo gome guladilo guladilo ooloote. Koletelo ngu ngandilo: Anutndo enengo mandeni ngu Yuda onino yetoni, ngundo sobowooyi, elo yunowonggori.

3-4 Oni gidalega, ene Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangoye ulungga kini, ngulo ene oo gula tewelo elo ewonggoku, ngu ma tetenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo nguya enengo mande elo gosiyoyingo, ngu ma tewa, bine? Hamoo oolengo kini. Ngulo ngu, oni bidodo ebe ganagana mande etenggoku, suwoo suwoo Anutndo mande oo elo gosiyoyingo, ngu bidodo temukowa. Anutlo mandeno, ene Anutdodo ngandilo ete.

Gengo mandege ngu, hamoo oolengo nenengo. Ene onindo gengo mande wilikowelo tewanggoku ngu, gedo ene dagayelololuwalo ewonggori. *Sam 51:4*

5-6 Ndatelo ngulo, oni gidalegado mande ngandilo etenggo. Noolengo mande damoni biyomi ngu, Anutlo mande damoni nenengo ngu yeni tunootetoni, ngu mete noole mbumbuwa ulungga tewato, bine? Noole damoni biyominayi, ngundo Anutlo damoni ngu yeni tunootetoni ngu, ndawugalo Anutndo noolengo mbumbuwa ngulo gumi yunowa? Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo kini. Anut nenengo kini tetoni ngu, ndatelo telo, ene mete endeni endeni oni simoo bale bidodo damoniye ngu wilikoyelowa. Kini, Anut ene oo bidodo ulungga oolengo.

7 Ene nolo ebe ganagana mande, ngundo Anutlo mande damoni metemi yeni

tunooteteku ngu, ngundo yeni, oowooyidodo
tunootewaku ngu, ndawugalo ngulo, no komo
mbumbuwadodobo ngulo kowuli gumi yowano?
8 Ene noole ngandilo ingowato. Noole mbum-
buwa oo biyomi temukootooye, oni simoo bale
kenolo ingootoyi, Anutndo nangge, ene mande
mande damoni gome nenengo tewa. Ene no
Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu
hamoo oolengo kini. Oni mande ngundilo eteng-
goku ngu, Anutndo ngulo gumi biyomi oolengo
yunowa.

Oni Simoo Bale Bidodo Mbumbuwadodo

9 Ndatelo ingonduduga tewato? Anut doongey-
imo, noole Yuda onindo oni sowe gidalega da-
gayelolo oolooteto, bine? Hamoo oolengo kini.
No kuli ewonoku ngu, Yuda oni, ko, oni sowe
gidalega nguya noolengo bidodo mbumbuwabo
wiliyelolo, gosiyelootoni oolooteto. Ngulo Anut-
ndo noolengo bidodo mande yosanggawelo ete.
10 Anutlo mande ngandilo nakangowonggori.
Oni gula gome nenengo ma ooloote. Kini, oni
bidodo biyomimo oolootenggo.
11 Ndatelo ngulo, oni gula Anutlo in-
gondudunidodo nguya kini. Oni gulado Anut
nguya kenowelo ma erewetenggo.
12 Kini, oni bidodo kuli Anut kootu inolo yokolo,
ene kuli oni biyomi oolengo temukowonggori.
Oni gulado mande damoni metemingga ma
tetenggo. Hamoo oolengo gulanangge ma
ooloote. *Sam 14:1-3*
13 Ye mande manggoyemonggo, ngu usembi
mele ndindingo biyomi ooleteku ngundilo.
Ene mebuyemonggo, mande ebe ganagana

oowooyingga oolengo etenggolo ewonggori. *Sam 5:9*

Ene oni goweyi yombuliyelowelo mande guladilo etenggoku ngu, sile dingeyi biyomi oni yokitoni, kumootenggoku ngundilolo ewonggori. *Sam 140:3*

14 Ene suwoo suwoo, oni kootuyisina yumooyinolo mande biyomi, sanggili mande kowoo ngu nangge manggoyemonggo etoyi tunootelo loote. Ngundo oni kowuli yunootenggolo ewonggori. *Sam 10:7*

15 Ene sodedonangge oni sungomboya sanggili telo, yudoyi kumootenggo.

16 Suwoo suwoo, ene oo oowooyingga yombulibaliyolo, ngunonggo kowuli ulungga oni yunootenggo.

17 Ene oni simoo baledoya nowoondoye goboolo yelo, imakeyingomo oluweloyi damoni, ngu ma ingootenggolo ewonggori. *Ayisaya 59:7-8*

18 Ene nowoondoyemonggo Anutlo boda ma sosoletenggolo ewonggori. *Sam 36:1*

19 Noole ingooteto. Oni simoo bale Moseslo mamana mande newendemo oolootenggoku ngu, ene komo mamana mande keyoyi. Ngulo ngu, oni gulado ngandilo ma ewa. No oni nenengo oolengolo ma ewa. Kini, noole mela bidodomo oni simoo bale, noole Anut doongeyimo, mbumbuwadodo oolootetoku ngu, noole ngulo gumi yowato.

20 Ndatelo ngulo, oni ene mamana mande ngu nangge keyolo ngu, ene Anut doongeyimo,

mamana mande ngundo hooloowetoni, nenengo ma tunootewa. Hamoo oolengo kini. Mamana mande ngulo koni ngu, noolengo mbumbuwanayi ngu yeni tunootete.

Oni Ene Yesus Kristus, Ngulo Nowoondoyemo Hamoo Tewanggoku Ngu, Asa, Anutndo Oni Nenengolo Ewa

21 Ataga, Anutndo oole keda gula oni simoo baleno yootunolo etuyeloote. Ngulo damoni ngandilo. Anutndo enengo doongeyimo, oole oni nenengo oolengo tunooteni, elo ingolo tewolo. Ngungga ngu mamana mande kulimi ngu gome keyoyingo, ngulo ooleyimo kini. Ngu ene sungo oole gulano tunootewolo. Kulimi, Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo oo nakaya, ko, mamana mandeno nguya ngandilo ewonggori.

22 Nga Anutlo damoni nenengongga nga, ngu ngandilo. Oni ene Yesus Kristus, ngulo nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, Anutndo ngu oni nenengo, elo, oowooye gome metemi ewa. Hamoo oolengo, oni gula ene oole sungo guladilo ma tewa.

23 Kini, noole bidodo mbumbuwadodo telo, Anutlo mande damoni ma keyowooto. Ngundilo ngulo, noole Anutlo ende dulidalinidodoga nguno ma uwato.

24 Ene Anutlo sumangeni ngu, Yesus Kristus ngulo koni, ngundo noole uliyelolo, ko yoyowolo. Ngungga ngu Anutndo noole kingo duwoo yunowolo. Ngulo ngu, Anutndo nooledodo oni nenengolo eyunoote.

25 Kulimi, Anutndo Yesusno sunggi yelo ewolo.
Yesusndo kumootoni, ko, enengo daloni, ngu
wendoni ombulo, ngundo oni enengo nowoon-
doyemo hamoo tetenggoku, ngulo mbumbuwa
ngu sonowoolo yoyowolo. Yo, hamoo, kulimi,
Anutndo oolengo ko telo, oni simoo baledolo
mbumbuwa ngulo gumi biyomi sodedo ma
yunowolo.
26 Ngundilo ngulo, ene ataga nga ngu, enen-
gombo enengo damoni nenengo ngu gome tunoo
oolengo etuyeloote. Ngulo ngu, noole in-
gooteto. Anut enengombo ngu nenengo oolengo.
Ngundilo ngulo, oni simoo bale bidodo Yesuslo
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anut-
ndo ngu oni simoo bale nguya oni nenengo
gomelo ewa.

27 Ngundilo ngulo, noolengo bingaminayi elo
okooweloyi, oole gula ma ooloote. Ndawugado
ngu oolega ngu doongoowo? Moseslo mamana
mande nga keyolo, ngunonggo noole mete oni
nenengo tunootewato? Ngu hamoo oolengo kini.
Yesusno nowoondoyemo hamoo teweloyi oolega,
ngu nangge noole mete oni nenengo oolengo
tunootewato.
28 Noole ngandilo eteto. Oni Yesusno newen-
demo hamoo teteku ngu, Anutndo oni nenengolo
ewa. Yo, hamoo, oni ene mamana mande ngulo
ooleni, enengo mande damoni keyooteku, nguno
Anutndo ene oni nenengolo ma ewa.

29 Anutga ngu, Yuda onilo Anut nangge, bine;
ngundi, oni sowe gidalegalo Anut kini, bine?
Hamoo oolengo kini. Anutga ngu oni bidodobolo
Anut.

30 Yo, Anut gulanangge ooloote. Ngulo Yuda oni
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anut-
ndo oni nenengo gome oolengolo ewa. Oni sowe
gidalega nguya ngulo nowoondoyemo hamoo
tewanggoku, Anutndo oni nenengo oolengolo
ewa.
31 Nowoondoyemo hamoo teyingo damoningga
nguno, mamana mande yombuliyowa, bine?
Ngundilo nguya kini. Nowoondoyemo hamoo
teyingo damoningga, ngundo mamana mande
yanggango teyinolo, yeni dikate.

4

Anutndo Ebarahamdodo, Oni Gome Nenengo Oolengolo Ewolo

1 Ngulo noole ndatelo ewato? Ebaraham
ngu noolengo osinayi. Ngundo nowoondoyemo
hamoo teyingo damoningga, ngu etuyelowolo.
2 Ene Anutndo Ebarahamndo ko tewoku, ngulo
oni nenengo etoni ngu, asa, nguno ngu, Ebara-
hamndo enengo oowooyi bingami elo okoow-
eloyi, ngu mete. Ene ngu nenengo oolengo
kini. Ngu Anut doongeyimo, Ebaraham enengo
oowooyi bingami elo okooweloyi, ngu ereremo
kini.
3 Anutlo mandeno ngandilo ete.

Ebarahamndo, Anutlo mande ngu ingootoni,
hamoo tetoni, ngulo Anutndo ngu kenolo
ewolo. Ge oni gome nenengo oolengolo
ewolo. *Yenesis 15:6*

4 Noole nguno ingooteto. Oni ene ko telo,
uliyi yootekungga ngu, sobosobo oni, ngundo

sumange telo yunootelo ma ewato. Kini, ngu kolo
uliyi gumi yootenggo.
5 Oni gula Anutlo mamana mandelo koyi ma
telo, ene Anutlo newendemo hamoo tewaku
ngu, Anutndo ngu mande damoninggano nguno
weti mbumbuwadodo oningga nguya oni ne-
nengolo ewa. Anutndo ngu nowoondoyemo
hamoongga, ngu nangge ingootoni, ngu gome
nenengo oolengo tewa. Ngungga ngu, kolo uliyi
kini. Ngu Anutlo sumangeni kingo yunoote.
6 Dewitndo nguya mande ngandilo ewolo. Anut-
ndo oni nenengo eteku ngu, ngulo oni ene mete
oni oni tewa. Anut enengombo oni nenengo
etoni, onindo ngundilo ma tetenggo.
7 Dewitndo ngu ngandilo nakangolo nguya ewolo.
Anutndo oni mbumbuwa damoniye
biyomiye ngu kuli andangelo wiliyolo
yokoyinowoku, ngulo ene mete oni oni
tewanggo.
8 Ndatelo ngulo, Anut Oo Bidodo Sembuli
Ulungga, ngundo onilo mbumbuwa ngu ingolo,
nowoondoyi yunolo, enengo mbumbuwaye ngu
kapengo yeyunootoni ngu, ngulo ene mete oni
oni tewanggolo ewolo. *Sam 32:1-2*
9 Ngu oni oni teweloyiga ngu Anutndo
yunowoku ngu, Yuda onilo nangge kini. Ngu
oni sowe gidalegalomu nguya. Ngulo mande
damoni ngandilo. Ebaraham Anutno newende
hamoo tetoni ngu, Anutndo ngu kenolo, oni
nenengo oolengolo ewolo.
10 Ariya, Ebaraham ndatelo oodoni, ngulo
Anutndo ene kenolo, ingolo, ene oni gome ne-
nengo oolengolo ewolo. Ene bine, kuli goweyi

yomosiyolo sunggidodo teyingomo? Kini, ene
goweyi ma yomosiyolo, sunggidodo teyingomo,
nguno ene Anutlo newendemo hamoo tetoni,
ngulo Anutndo ngu kenolo, ngulo oni gome ne-
nengo oolengolo ewolo.
11 Ebaraham ene goweyimo sunggiga ngu
ene goweyimo ma yoyingo ngu naluno, ene
Anutlo newendemo hamoo teyingo. Ngu naluno,
Anutndo oni gome nenengo oolengolo ewolo.
Ngu sunggiga Ebaraham goweyimo teyinowoku
ngu, Anutndo oni nenengo ewokungga, ngu
yootunowolo. Ngundilo ngulo, oni sowe gidalega
nowoondoyemo hamoo tetenggoku nguya, ngu
sunggiga goweyemo kini, ngulo osiye koletewolo.
Yo, ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu-
dodo nangge Anutndo oni gome nenengolo ete.
12 Yuda oni nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngu Ebaraham newendemo hamoo teyingo
ngundilo tewanggoku ngu, ene goweyemo
ngu sunggiga ngudodo tetenggoku ngu, ngulo
nguya osiye koleteyingo ngu Ebaraham. Ndatelo
ngulo, Ebaraham kuli goweyi ma yomosiyoyingo
naluno, ene Anutno newendemo hamoo teyingo.

Anutlo Sunggi Mande Elo Gosiyoyingo, Ngu Oni Anutlo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngulomu

13 Ngu sunggi mandega elo gosiyoyingongga
ngu, Anutndo Ebaraham enengo sowenidodo
yunowolo. Ngu mela bidodomo yoweloyimbolo
eyingongga, ngu mamana mandenonggo kini.
Ebaraham ngu Anutlo mande ngu ingolo, ene
gome dowoolo, ngu keyolo, Anutno newendemo
hamoo tetoni, ngulo Anutndo Ebarahamdodo,

oni gome nenengo oolengo, elo, ngulo nangge, sunggi mande ngu, elo gosiyowolo.
14 Ngu ngandilo. Oni ene mete mamana mande nangge keyolo ngu, newendemo hamoo teyingo, ngu kingo oo ngundilo. Ene ngundilo nguya kini.
15 Anutndo kowuli ulungga oni mamana mande ma keyootenggoku, ngu yunowa. Mamana mande kini ngu, asa, oni mbumbuwaye nguya kini.
16 Ngundilo ngulo, Anutndo Ebaraham, ko, enengo osisembeni ngudodo sumange yunolo, ngu mande sunggiga, ngu elo gosiyowolo. Ngundilo ngulo, oni ene oo Anutndo elo, sunggi mande elo yunowoku ngu yowelo ngu, ene komo nowoondoye Anutno yelo, ngulo nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene ngu yowanggo. Ngu oo ngu oni mamana mande gome dowootenggoku, ngulomu kini. Oni bidodo Ebaraham newende ngundilo nowoondoyemo hamoo teyingo, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega nguya, ngundilo nangge yowanggo. Ebaraham ngu noolengo bidodo nowoondonayimo hamoo teyingo, ngulo sambanayi koletewolo.
17 Anutlo mandeno, ngandilo nakangolo ewolo.

Oni simoo bale oowooyingga mela bidodomo ngulo awaye, nondo ge goyetenolo ewonggori. *Yenesis 17:5*

Anutndo mande elo gosiyowolo. Oni mela bidodomo, Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebarahamndo newende hamoo teyingo ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo oni nenengolo ewa. Anutndo mande ngundilo

elo gosiyolo, ene mete oni kumooyingomu
yokutuyelootoni, keda oodoyi, ene mete oo ma
tunooteyingo ngu negoyelootoni, ngu oo kuli
tunooteyingo ngundilo.

18 Ene Ebaraham, Sera elambalisa ngu, ene
kuli dogoni oolengo yewoli. Enengo simoo
yomooweloyi naluwo, ngu kuli dagawoliyo. Ngu
naluno, Ebaraham simoongo kini, ene Anutndo
sunggi mande oo ewoku ngu, ene newendemo
hamoo teyingo. Anutndo yeni tunootewalo in-
gowolo. Ene hamoo ingoyingo ngu, Anutndo
simoongo osisembeni oowooyingga inowalo in-
gowolo. Anutlo mandeno, Anutndo ngundilo
ewolo.

Gengo osi sambage oowooyingga oolengo
tunootewanggolo ewolo. *Yenesis 15:5*

19 Ebarahamlo moomani ngu namoko onibi
kande elaya (100). Baleyi Sera nguya enengo
ela elaya kuli dogoni oolengo, goweyali oni ku-
mooyingo ngundilo tewoli. Sera ninggoo oode,
dogoni yelo, ngulo ene simoo ma yomoowoolo.
Ene Ebaraham ngulo ingolo, newendemo hamoo
Anutlo ingowokungga, ngu ma yokolo, kiyayi
yewolo.

20 Anutndo oo kootusina tunooteweloyimbolo
ewoku, ngulo newendemo hamoongga ngu ma
yokowolo. Kini, ene newendemo hamoo ngu
yanggango ootoolo, ngunonggo Anut bingami
okoolo eloluwolo.

21 Yo, hamoo, Ebarahamndo, Anutlo mandeni
hamoo ingolo, gome dowoowolo. Ngundilo
ngulo, Anut ene kuli eyingoku ngundilo, ene mete
teweloyi ingoote.

22 Ngulo ngu, Anutndo, Ebarahamlo newendemo
hamoongga ngu kenolo, ngulo ene ge oni gome
nenengo oolengolo ewolo. *Yenesis 15:6*
23-24 Anutndo enengo mandeno ngandilo
ewolo.
Ye oni gome nenengo no doongenemo oolootengolo ewolo. *Yenesis 15:6*
Nga mandega nga Ebarahamlo nangge ma
ewolo. Kini, ngu noole oni simoo bale bidodo
Yesus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Anutndo
melenonggo yokutuwooyingongga, ngulo noole
nowoondonayimo hamoo tewatoku ngu, asa,
Anutndo nooledodo nguya oni gome nenengo
oolengolo ewa.
25 Anutndo Yesus suleyootoni, melako ngano
ombulo, oni simoo baledolo mbumbuwa wongooni utoni, ene ngu kowuliye ngulo kumoowolo.
Ene Anutndo melenonggo ko yokutuwootoni
ootookoowolo. Ngulo ngu, Anutndo ngu Yesus
oowooyimonggo nooledodo oni simoo bale nenengolo ete.

5

Anutndo Nooledodo Simoo Bale Nenengolo Ete

1 Ariya, noole Yesusno nowoondonayimo
hamoo tewootoku ngu, ngulo Anutndo nooledodo
oni simoo bale gome nenengo oolengolo
ete. Ngundilo ngulo, noolengo Oo Bidodo
Sembuli, Yesus Kristus, ngundo yoyeni,
Anutya nowoondonayi gulanangge sumange
tunootewolo.

2 Kristusndo nangge noolengo oole yoonenen-
gootoni, ngundilo ngulo, noole ataga nga suman-
gengga ngano, sugi sugi oolooteto. Ngulo ngu,
noole Yesusno nowoondonayimo hamoo tetoni,
noole oni oni telo, ene sobowoolo oodooye, Anut-
ndo yoyootoni, noole enengo endemo gome bib-
itelo, sugi sugi sumangeno oluwato.
3 Mande gula ngandilo kini. Kowuli nooleno
tunootetoni, ngulo nguya oni oni tewato. Ndatelo
ngulo, noole kowuli solondodo koolowootetoku
naluno yoyeni, yanggango yeteto.
4 Oo tewootewoo naluno, noole ngundilo
yanggango oodooye ngu, ariya, Anutndo ngu
mande damoningga ngu kenolo, ngulo oni oni
yunowa. Ngundilo yunootoni ngu, asa, noole
Yesus sobowoolo oodooye, ene ombulo, yoy-
ootoni, kootusina, noole eneya metemi oluwato.
5 Noolendo Yesus sobowootetoku ngu, kingo
ma yokowato. Ndatelo ngulo, Anutndo Yuka
Kundingiyi noole nowoondonayimo yeni om-
buwolo. Ngundo Anutlo sumangeni ulungga
oolengo noolengo wendootoni, ombuyingongga
ngu etuyelowolo.
6 Kulimi, noole mbumbuwadodo oluwootoku
naluno, kowulinayi andangeweloyi yanggango-
nayi kini. Anutndo kowulinayi ngundilo kenolo,
ene Kristus Yesus suleyootoni, ombulo, noolengo
kumoolo, ngunonggo ene noole ko uliyelolo yoy-
owolo.
7 Oni gulado ene oni gome nenengo ngu
hooloowelo kumooweloyi, ngu kowuli oolengo,
sodedo ma teweloyi. Ene nalu gulanangge
nangge, oni gome nenengo oolengo ngu

kingo kumoowa, elo sunggi yetoyi ngu, nalu
gidalegano, ngundilo oni ngu hoolooweyelolo,
oni gulanangge nanggebo, ene musiyo yolo
kumootenggo.
8 Anutndo newende ulungga oolengo yunolo,
ene Kristus Yesus ngu yeni tunootewolo. Noole
mbumbuwadodo oodooye, Yesus Kristus ombulo,
ngundo noolengo kumoolo, Anutlo sumange ngu
etuyelowolo.
9 Enengo dalowo wendootoni, ombulo, ngundo
noole sonoyelootoni, noole gome metemi
tunootewooto. Ngundilo tetoni, Anutndo
nooledodo oni simoo bale gome nenengolo ete.
Noole ngulo gome ingootetoku ngu, Kristusndo
noolengo mbumbuwanayi ngulo kumoowolo.
Ngundilo ngulo, Anutndo noole ngulo kowuli ma
yunowa.
10 Kulimi, noole weti mbumbuwadodo, ngulo
noole Anut tanggeyimo ma oluwooto. Ndatelo
ngulo, Anut ene kundingiyi oolengo. Ngulo
ngu, Anut enengo nangoni yeni, melako om-
bulo, hoolooweyelolo, noolengo weti mbumbuwa
andangelo kumoowolo. Ngundilo ngulo, ngu
naluno, noole Anutdodo goboolo siyewooto. Yo,
hamoo, Anut enengo nangoni melenonggo ko
yokutuwootoni ootookooyingongga, ngulo noole
gome ingooteto. Ngulo Anutndo noolengo mbum-
buwa teyingoku, noole sugi sugi keda oluweloyi
ngu yowato.
11 Ngu nangge kini. Noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye Yesus Kristus ngulo kon-
imo, nguno noole yoyootoni, ataga, noole Anutya
nowoondonayi goboolo yelo, oni oni teteto.

Adamndo Kumoo Ngu Yeni Tunootetoni, Ene Yesusndo Keda Ngu Yeni Tunootewolo

12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Adam
ngundo nangge kuli mbumbuwa tetoni, ngu
mande damoninggano nguno, melako ngano
mbumbuwa mande damoningga ngu tunoote-
wolo. Yo, noole oni simoo bale bidodo mbum-
buwa, ngundo ngu kumoo yeni tunootewolo.
Ngundilo ngulo, noole nguya kumoo damon-
ingga, ngundo gowenayimo sugi sugi ooloote.
13 Moseslo mamana mande ma tunooteyin-
gomo, mbumbuwa melako ngano kuli oluwolo.
Mamana mande kini ngu, ariya, oni mbumbuwa
sungo sungo ma tewelo ingowanggo.
14 Ene kumoongga ngu, Adamnonggo damoni
yelo, ombulo, Moseslo naluno nguya, ngundilo
kumoowonggori. Kumoo ngundo oni simoo
bale bidodo oolengo yulewonggori. Oni gi-
dalega Adamndo mamana mande ma keyowoku,
ngundilo ma teyingo, ene nguya kumoowong-
gori. Adamndo koletelo kumootoni, ngunonggo
damoni yelo, ombulo, ataga nguya kumooteto.
Adamndo kumoo ngulo oole etuyelowolo. Ene
Kristusndo ngu keda oluweloyiga ngu etuyeloote.
15 Ene Adamlo mbumbuwa ngu, Anutlo suman-
geni ngundilo kini. Hamoo oolengo kini. Oni
gulanangge mbumbuwanimo, oni oowooyingga
kumootenggo. Ene Anutlo sumangeni ulungga
oolengo noolengo wendootoni, ombuyingo ngu,
nooleno ooloote. Anutlo sumange ngu kingo
yunowolo. Ngu sumangeningga yunowoku,
nguno kumoo ngu dagalo, Anutndo oni simoo
bale oowooyingga oolengo suwoo suwoo, sugi

sugi keda oluweloyi ngu yunowolo.
16 Ngu oni Adamga ngulo mbumbuwani
ooloote. Ene Anutlo sumangeni kingo noole
yunooteku ngu, ene sungo guladilo oolengo
ooloote. Oni mbumbuwa teyingongga, ngulo
gumi oni simoo bale bidodo yunowonggori. Ene
Anutlo ayibiyini sumangeyiga ngu, oni simoo
bale bidodo mbumbuwaye andangeyunolo
kapengo yeyunoote. Ngundilo ngulo, ene mete
Anut doongeyimo, oni nenengo tunootewanggo.
17 Oni gulanangge Adam ngulo mbumbuwa
ngulo oni bidodo kumootenggo. Ene oni simoo
bale onendo Yesusno nowoondoyemo hamoo
telo, ko, ngulo Anutlo sumangeni yoyingo, nguno
ngu, Anutndo oni nenengolo ete. Yo, hamoo,
Yesusndo ko teyingongga nguno, ngundilo oni
simoo bale ngu, ene keda oluweloyi ngulo so-
bosobo tabango tunootewanggo.
18 Ngundilo ngulo, noole ngulo ingondudu
gome tewato. Adam ngundo nangge ma-
mana mande kalongoyingoku ngu, ngu mbum-
buwagano nguno, noole oni simoo bale bidodo
Anutndo gumi yunootoni oonatewato. Ene oni
gula Yesus Kristus, noolengo mbumbuwalo ku-
mooyingongga, ngulo Anutndo nguno ingolo, ene
noole oni simoo bale oone nowoondonayimo
hamoo tetetoku, ngulo oni nenengo gomelo ete.
Nguno noole keda oluwato.
19 Oni gula oowooyi Adam, ngundo kuli Anutlo
manggowo toongooyingo damoni ngu tetoni,
nguno oni simoo bale oowooyingga oolengo
yoyeni, mbumbuwadodo tunootewolo. Ngundilo
nangge, Yesus Kristus, ngundo Anut mande eyin-

goku ngu keyowolo. Ngulo ngu, noole Anut doongeyimo, oni nenengo gome oluweloyi damoni, ngu oni simoo bale oowooyingga bungomo tunootewolo.

20 Ngu Moseslo mamana mandega ngu Anutnonggo onilo mbumbuwa yootunolo, etuyelowelo ombuwolo. Ene onilo mbumbuwa ulungga tunootetoni, asa, Anutlo sumangeni nga, mbumbuwa dagalo, ulungga oolengo tunootelo loote.

21 Mbumbuwa, ngundo kumoo damoni ngu yeni, oni bidodo kumooweloyiga, ngulo sobosobo tunootete. Ngundilo ngulo, ataga Anutlo sumangeni, ngundo noole soboyelootoni, noole oni nenengo tunootelo, nguno sugi sugi keda oluwato. Ngundo ngu suwoo suwoo, sugi sugi keda oluweloyiga, ngu noolengo Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo konimo ngunonggo yeni tunootewolo.

6

Noole Kristus Yesusndo Kuli Kumoowooto

1 noole mande ndatelo ewato? Noole bine mete mbumbuwa ko tetooye Anutndo noolengo sumange ulungga yunowa, noole mete ngundilo ewato bine? Hamoo oolengo kini!

2 Noolengo ingondudunayi ngu, ene mbumbuwa keyolo, endeyolo, ene kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole komo mbumbuwalo damoni, ngu yokowato.

3 Ye nga mandega nga ingoyi! Noole kuli Yesus Kristusdodo gooboongoolo, sono (kundingiyi) sonowoowootowo. Ngu damoninggano, noole bidodo oni gidalega etuyelootetoku ngu, enengo

kumooyingomo, nguno noole Yesus Kristus
nguya gooboongoolo, goboolo oolooteto.
4 Ngulo sono (kundingiyi) mandeningga,
ngundo etuyelooteku, ngu ngandilo. Noolengo
ingondudu biyomi, wetinayi, ngu Yesus Kristus
nguya goboolo kumootooye meleyelowonggori.
Ngundilo nangge, noole ataga keda oluweloyi
gomengga ngu, Yesusndo ngundilo yunololoote.
Ngulo ngu, noole damoni keda, sugi sugi
oluweloyi, ngudodo endeyowato.

Noole Kristus Yesusya Suwoo Suwoo Keda Oluwato

5 Ngulo ngu, ataga noole kuli Yesus Kristusno
gooboongoolo, noolengo mbumbuwa, ingondudu
biyominayi, ngu kuli Kristus kumooyingomo
nguno, eneya gooboongoolo kumoowooto. Ataga
ngu, Yesus Kristusndo nowoondonayimo mande
keda amana gula yunooteku ngu, Yesus Kristus
enengombo keda amananggano ootookooyingo
ngundilo.
6 Noole ingooteto. Yesus Kristus, ngudodo
nowoondonayi kulimingga nguya de mombimo
sanggawelo udoyi, Kristus Yesusndo kumoowolo.
Ngulo damoni ngandilo. Ene mete mbumbuwalo
yanggangoni gowenayimo, ngundo ko telolu-
woku, ngu andangelo yokowolo. Ngundilo ngulo,
ataga noole mbumbuwalo sulena oni telo, ma
oluwato.
7 Ndatelo ngulo, oni noolengo ingondudu biy-
ominayi kuli kumooyingo ngu, ene mbumbuwalo
yanggangoni nooleno ma oluwa.
8 Yo, noolengo ingondudu biyomi, weti
mbumbuwanayi, Yesus Kristusdodo kuli

kumoowooto. Ngundilo ngulo, noolengo
nowoondonayimo hamoo oolengo ngu eneya
suwoo suwoo keda oluweloyi, nguno oluwato.
9 Noole ingooteto. Yesus Kristus melenonggo ko
yokutuwootoni ootookoowolo. Ngundilo ngulo,
ene ko ma kumoowa. Yo, hamoo, kumoo ngulo
yanggangoni kinitewolo. Kumoo ngundo ene ko
yeni, ma kiyayi yewa.
10 Yesusndo nalu gulanangge noolengo mbum-
buwalo kumoowolo. Ngu kumoonggano nguno,
ene mbumbuwalo yanggangoni yokowolo. Ene
ataga keda ooloote. Ariya, Yesus ene Anutdodo
keda suwoo suwoo oluweloyi, nguno ootoolo,
eweyi bingami okoololoote.
11 Ngundilo nangge, yengo ingondudu
biyomiye nguno dowoomomoolo oluweloyi,
ngu kuli kumoowonggori. Ene kumoo ngulo, ko,
mbumbuwa ngulo yanggangoni ko ma oolooteli.
Kini, ye Yesus Kristusdodo, gooboongoolo,
ootookoolo, keda Anutdodo ootoolo, ngunonggo
enengo bingami suwoo suwoo okooyaliyi.
12 Ariya, yengo goweyemo mbumbuwa,
ngundo yengo sobosobo telo soboyelootoni, ma
oluwelo. Kini, goweye mbumbuwa biyomingga
ma keyowelo.
13 Yengo kekandeye, ko, goweye ngulo gumi
gide gide ngu bidodo gome sobowooyi. Ye komo
yengo goweye yanggangoye, ingonduduye ngu
bidodo Anut inoyi. Ndatelo ngulo, Yesus me-
lenonggo ootookoolo, keda oolooteku, ngundilo
nangge, ye nguya goweye nowoondoye bidodo
Anutno inoya, nguno damoni gome nenengo ngu
teyaliyi.

14 Ngundilo ngulo, mbumbuwadodo ye ma
soboyelootoni oluwelo. Ndatelo ngulo, ye
Moseslo mamana mande ngu newendemo ma
oluwelo. Kini, Moseslo mamana mande, ngundo
mbumbuwa ma andangewa. Ene Anutlo suman-
geni ayibi, ngundo nangge yengo mbumbuwaye,
ngu mete andangeyunowa.

Noole Mande Damoni Nenengo Ngulo Ko Oni Tewato

15 Ngu ndatelo tewato? Noole Moseslo mamana
mande ngu kuli yokolo, noole Anutlo sumange
ngu newendemo oolooteto. Ngundilo ngulo,
noole mete mbumbuwa tewato, bine? Hamoo
oolengo kini.
16 Ye komo ingoyi! Ye yengo goweye oni gula
inolo ngu, asa, ye ngu oningga ngulo ko oni
telo, ngulo mandeni nangge keyololuwa. Ngu
ngandilo. Ye mbumbuwalo ko oni telo, ngulo
mande damoni keyolo oode ngu, asa, ye Setanlo
ende biyomimo oololo oluwanggo. Ene ye Anutlo
koni teya, ngu keyoya, enengo mandeni ingoya,
Anutlo sulena oni teya, enengo doongeyimo,
gome nenengo oluwanggo.
17 Hamoo, kulimi ye mbumbuwalo ko oni telo,
ngulo mande damoni keyolo oluwonggo. Nga
naluno ngu Anutndo ye yoyolo, enengo mandeni
etuyelowoku ngu, ye nowoondoye bidodo Anut
inoyi. Ngundilo telo ngu, ye Anutlo bingami
okoolo esetewanggo.
18 Anutndo kuli, yengo mbumbuwanonggo
andangeyelolo yoyowolo. Ngundiya teya, ye

yowoolengoya, ataga ye mande damoni gome
nenengo ngulo ko oni teya oliyi.
19 Ye ingonduduye ngu yanggango kini. Ngulo
no yeno onilo ingondudu ngu keyolo, ngandilo
eteno. Kuli yengo goweye bidodo sugabo mande
damoni nguno ko mamana mande tootoongolo,
damoni biyomi nguno, mamana mande ulungga
toongoolo oluwonggo. Ene ataga ngu, ye komo
yengo goweye bidodo tetoyi, oo ngu nangge telo
ngu, Anut doongeyimo, damoni gome nenengo
ngu nangge telo, yeyi kundingiyi tunooteni.
20 Kulimi yengo ingonduduye mbumbuwalo
owoolongo telo oluwonggo. Ngu naluno, ye
mande damoni gome nenengo, ngulo damonimo
ma oluwonggori.
21 Asa, mande damoni biyomi tewonggoku,
ngulo engge ndatelo tunootewolo, ngulo engge
ngu ataga oyumo yolo ingootenggo? Ngu ooga
ngulo gumi ngu kumoo damoni nguno ye Anutno
yowoko oluwanggo.
22 Ene Anutndo mbumbuwabo gosiyeloyingo,
ngunonggo andangeyelolo, ko yoyowolo.
Ngundilo telo, yoyolo, enengo sulena oni
yoyewolo. Ataga ngulo engge ngu, ye eneya
kundingiyi ootoolo oode, kootusina, ye suwoo
suwoo sugi sugi keda oluwanggo.
23 Weti mbumbuwa ngulo gumi ngu ku-
moo ngu damoni nguno, ye Anut yowokoyi
oluwanggo. Nga mandega nga, ngu mbum-
buwa ngulo ulini ngundilo. Ene Anutndo Kris-
tus Yesuslo koni, ngunonggo ngu, ene suwoo
suwoo keda oluweloyi mande ngu kingo duwoo
yunowolo.

7

Kristus Yesusndo, Mamana Mande Ngulo Kowulinimonggo Andangeyelowolo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega yeno
etenoku nga ngu, ye mamana mande gome in-
gootenggoku, ngulo eteno. Oni keda oolooteku
naluno, nguno nangge, ene mamana mandedo
soboyeloote.
2 Bale kameyi keda oolooteku naluno ngu,
mamana mande, ngundo elambalisa damonimo
gosiyolootoni oolooteli. Ene bale kameyi ku-
mooteku nalungga nguno ngu, mamana man-
dega gosiyelolo oolootekungga, ngu toongoowa.
3 Ngulo ngu, ene kameyi keda oodoni, balega
ngu ene toongelo, simoo gula yowaku ngu, asa,
ngu balega ngundo elambalisalo mande damoni
ngu yombuliyoote. Ngu balega ngu bulibali bale,
elo ewanggo. Ndatelo ngulo, kameyi ma ku-
moowolo. Ene kameyi kumootoni ngu, mamana
mande ene elambalisalo mande damoningga,
ngu toongoowa. Ngundilo ngulo, ene simoo gula
yolo, kameyi tewaku ngu, asa, ngu mbumbuwa
kini. Ndatelo ngulo, kameyi kuli kumoowolo.
4 Ngulo ngu ngandilo. Kristen konebane, ye
ngu kuli Yesus Kristus ngu goweyi moondeyim-
boya gooboongoolo kumoowonggori. Moseslo
mamana mande ingondudu biyomi nguya kuli
kinitewolo. Ngundo ye ko ma yodowoowa. Ngu
oningga Yesus, kuli melenonggo ootookooyin-
gongga, ngundo ye yoyowolo. Nguno ngu, noole
Anutlo damoni gome metemi ngu yolo tetooye,
engge gome ngu tunootewa.

5 Noole kuli nalunggano nguno ngu,
mbumbuwalo ingonduduni newendemo ootoolo,
ngundo noole yoyeni, mamana mande toongoolo,
ngu ma keyowooto. Ngulo ngu, noole ngu
damoni biyominggano nguno ootoolo ngu, asa,
noole Setanlo ende biyomimo nguno ooloutooye,
Anutndo yoyokootoni oonatewooto.
6 Ene nga naluno, noole mamana mandedo
ko ma gosiyelowa. Kini, noole kumootooye
ngu, mamana mandega gosiyelooteku, ngu
yokowooto. Noole ataga ngu mamana
mandega nakangoyingo, ngu ma keyowato.
Kini, noole Anutlo mande damoni keda,
Yuka Kundingiyimbo nowoondonayimo yeni
tunooteteku, ngu tewato.

Moseslo Mamana Mande Ngu Oo Gome Metemi Kundingiyi

7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato?
Moseslo Mamana mande, ngundo noole yoyeni,
mbumbuwa teteto, noole ngundilo ewato, bine?
Hamoo oolengo kini. Moseslo mamana mande,
ngundo no mbumbuwa ngu ma etunelootoni
ngu, no mbumbuwa ma kenolo ingowano.
Moseslo mamana mandedo ete. Ge onilo
oo ma kenomayingowelo, elo ewolo. Ene
mamana mandedo ma etoni ngu, no onilo
oo kenomayingoweloyi damoningga, ngu ma
ingowano.
8 Ene nga ingondudu biyomingga ngando
nowoondonemo mbumbuwa teweloyim noyeni,
hahangelo oodoni, ngunonggo mamana mande,
ngundo loogu tenunootoni, oo gidalega teweloyi

ngu nowoondonemonggo ngu oo biyomi ngu
tewelo hahangeteno. Ene noole mamana mande
kini ngu, asa, noolengo mbumbuwanayi nowoon-
donayimo oolooteku, ngu ma ingowato.
9 Kulimi no bodagano, mamana mande
ma ingoyingo, ngu naluno keda oluwono.
Ene kootusina, Anutlo mamana mande nono
ombutoni, ngu naluno, mbumbuwa nguya
ootookoolo, ulungga tunootetoni, ngulo ngu,
no Setanlo ende biyomimo oolouwelo mande
damoni yewonowolo.
10 Ngundo ngu mamana mandedo Anutno
oolouweloyi oole ngu etunelowaku, ngulo in-
gondudu tetoowe, ene ngundilo kini. No
oonateweloyi oole ngu nangge keyoweloyi, ngu
nangge etuneloloote.
11 Ndatelo ngulo, mamana mandedo ngu,
mbumbuwalo oole erewelo kenootoni, nguno
keda oluwalo ganayelootoni, ngulo ngu, mande
damoningga ngu, no mamana mandedo Anutno
ingootenoku, nuleni kumoowa.
12 Ngundilo ngulo, noole ingooteto. Anutlo
mamana mande ngu enengombo kundingiyi
ooloote. Mamana mande ngulo mandeni bidodo
nguya kundingiyi, ngu mande gome nenengo
oolengo.
13 Ariya, mamana mande ngundo tetoni, no
oonateweloyi oole nguno oolouteno, bine? Kini,
mbumbuwa nowoondonemo oolooteku, ngundo
nangge noyeni, oonateweloyi oole ngu keyolo
endeyooteno. Yo, mamana mande, ngundo ne-
nengo mbumbuwa ngu biyomi oolengo, ngu
tunoo etuneloote.

Nowoondonemo Mbumbuwa Ooloote

14 Noole ingooteto. Moseslo mamana
mande ngu Yuka Kundingiyimonggo Anutlo
ingonduduni ngu noole etuyeloote. Ene
nowoondone kulimi, ngundo gosinelootoni, no
Anutlo ingonduduni ngu ma keyooteno. Kini,
mbumbuwa ngundo nodowootoni, no nguno
dowoomomoolo oolooteno.
15 No oo tetenoku ngulo mande damoni nguya
ma ingooteno. No oo tewelo elo gome in-
gootenoku, ene ngu ma teteno. Ene damoni
gula tewelo gome ma ingootenokungga ngu, no
yowoolengolo, ngu nangge telolooteno.
16 Suwoo suwoo oo ma tewanolo, ene ko
telolootenoku, Anutlo mamana mandedo
etunelootoni, nguno nenengo biyomi
ingootenoku ngu, Anutlo mamana mande ngu oo
gome oolengo.
17 Ene ataga noole ingooteto. No nenen-
gombo ngu oo mande damoni biyomingga ngu
ma teteno. Kini, mbumbuwa no nowoondonemo
oolootekungga, ngundo no noyeni, ngu oo biy-
omingga ngu teteno.
18 No ingooteno. No nowoondonemo ngu oo
metemi gula ma ooloote. Ngulo ngu, no mande
damoni metemi ngu tewelo ingootenoku, ngu no
ereremo kini.
19 Yo, no mande damoni metemi tewelo in-
gootenoku, ngu damoningga ngu ma teteno. Ene
mande damoni biyomi ngu no ma tewanolo in-
gootenoku, ene no ngu damoni biyomingga ngu
teteno.
20 Ariya, no oo mande damoni yokowelo in-
gootenoku ngu, ko teteno. Ngundilo, ngu, no

nenengombo ngu oo ngu ma teteno. Kini, mbumbuwa oo biyomi nowoondonemo oolooteku, ngundo noyeni, oo ngu teteno.

21 No ngundilo oolootenoku, ngu kenowono. Suwoo suwoo no oo damoni gome metemimu tewelo ingootenoku ngu, ene mande biyomi, ngundo nangge nolo nowoondonemo sugi ngundilo ooloote.

22 Hamoo, nenengo ingondudune ngu, Anutlo mamana mande ngulo gome oolengo ingooteno.

23 Ene mamana mande gula nguya gowenemo ingooteno. Ngu mamana mandega, ngundo ngu Anutlo mamana mande, ngundo nolo ingondudunemo ebe udoli ingooteno. Ngu ingondudu biyomingga gowene gumi gidalegano oolooteku, ngundo noyolo, gosinelolo, mbumbuwalo ya biyomimo noyetoni oolooteno.

24-25 Ehe! Oni yooge! No komo oni biyomi oolengo! Nolo ingondudune ngu Anut inolo, ngulo mamana mande newendemo yetoowe oluwa. Ene ingondudune kulimimo, ngundo nolo mbumbuwa ngu newendemo ngulo mamana mandeni, ngundo gosinelootoni, ene nguya ooloote. Onendo mete nga gowene weti mbumbuwa tewelo ingootenokungga ngulo damoni andangemukolo yomosinelowa? Yesus Kristus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu oowooyimo, Anutndo mete ngu andangemukolo yokowa. Ene ngulo ngu, no Anutno yemboongelo, ese ulungga tewano.

8

Yesus Kristusndo Mbumbuwanonggo Andangeyelolo, Enengo Yuka Kundingiyi Ngu Yunowolo

1 Ariya, ngundilo ngulo, noole oni simoo bale
Kristus Yesusno nowoondonayimo hamoo telo,
eneno woologongolo oodooye ngu, asa, Anut-
ndo nooledodo oni nenengolo ete. Ngulo ngu,
ataga Anutndo noolengo mbumbuwanayi andan-
geyunolo, kapengo yelo yokoyunowa. Nguno
ngu, ene noole bungomo mande gula ko yosang-
gawelo, ma ewa.
2 Ndatelo ngulo, no ngu Yesus Kristusno
nowoondonemo hamoo tetenoku nguno ngu, no
Yuka Kundingiyi ngulo mamana mande key-
owono. Ngundilo keyootoowe, nguno ngu, Yuka
Kundingiyi, ngundo nowoondone yeni, keda
tunootewa. Ngundo mbumbuwa ko kumoo ngulo
mamana mandeno andangenelolo noyowoku,
ngulo Setanlo yanggangoni nguno no ko ma
oluwano.
3 Ngu ngandilo. Noole ingondudu kulimingga
ngu Moseslo mamana mande keyoweloyi yang-
gangoni kini. Enengo mamana mande, ngundo
noole ma yomosiyelowa. Ngundilo ngulo, ngu
mamana mandega, ngundo mbumbuwa ma an-
dangeyingo, ngulo Anutndo nangge enengombo
ngu tewolo. Yo, hamoo, Anut enengombo
enengo nangoni gulanangge ngu Yesus Kris-
tus suleyootoni, oni kilalongo oolengo tunoote-
wolo. Enendo nangge ombulo, noolengo mbum-
buwa ngu andangewolo. Noole onilo biyomi-
nayi ngu, Anutndo Yesus gulanangge ngulo koni
ngunonggo andangeyunowolo.
4 Ngundilo tetoni ngulo, mamana mande

ngundo damoni nenengo ngu, noolengo endeyoyingomo tunootewa. Ndatelo ngulo, ataga noole ingondudu kulimimo ma endeyooteto. Kini, noole Yuka Kundingiyimbolo ingonduduno endeyooteto.

5 Oni ene ingonduduni kulimi ngulo damonimo endeyootenggoku, ngu enengo ingonduduye ngu, ene goweye oo nguno ingolo, nguno nangge nowoondoye yetenggo. Ene oni Yuka Kundingiyi ngulo oo damonimo endeyootenggoku ngu, ene Yuka Kundingiyimbolo oo ngulo ingolo, nguno nangge nowoondoye yetenggo.

6 Ene oni ingondudu kulimi, nguno nangge ingolo, endeyowaku ngu, ngu oningga ngu, ene Setanlo oole keyolo, oololo, ngulo ende biyomimo ootoolo, Anut tanggeyimo ma oluwa. Oni ene Yuka Kundingiyi ngulo ingolo, newende nguno yelo, endeyooteku ngu, ene suwoo suwoo keda oluweloyi ngu yolo, ene newende imakeyingo damoningga, nguno oluwa.

7 Onilo ingondudu nangge keyolo endeyootenggoku, ngundo Anutya boguwoolo, sanggili tete. Ndatelo ngulo, ene Anutlo mamana mande, ngu ma keyoote. Hamoo, ene ngu tewelo ma ingondudu tewa.

8 Oni ene ingondudu kulimimo endeyootenggoku ngu, ngundilo oni ngu, ene Anutndo oo damoni ingooteku ngu, hamoo oolengo ma tewanggo.

9 Ene Anutlo Yuka Kundingiyi ye nowoondoyemo ootoolo, ngundo ye soboyelootoni ngu, asa, ngungga ngundo Setanlo yanggangoni toongoowolo. Ye ene doongeyimo ma oolootenggo.

Ataga, ye Anutlo Yuka ngundo soboyeloote. Ene
oni gula Kristus Yesus ngulo Yukani eneno ma
oolooteku ngu, asa, ene Kristus Yesuslo oni kini.
10 Mbumbuwa ngundo yengo goweye udoni,
kootusina, ye Setanlo ende biyomimo oluwanggo.
Ene Yesus Kristus ye nowoondoyemo oodoni ngu,
asa, ye oni gome nenengo tetoyi, yengo gaboye
ngu Anutya sugi sugi keda oluwanggo.
11 Anutndo Yesus Kristus melenonggo ko yoku-
tuwootoni, ootookoolo, keda ooloote. Anutlo
Yuka ye nowoondoyemo oodoni ngu, ariya, ye
nguya kumoowanggoku, Anutndo gowenayingga
nga ko yokutuyelootoni, nguya keda ootookoolo,
sugi sugi oluwanggo.

Anutlo Yuka Kundingiyimbo Tetoni, Noole Anutlo Simoongo Tunooteteto

12 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo Yuka
noole nowoondonayimo oolootekulo ngulo noole
komo Anutlo Yukani ngulo ingonduduno endey-
ololuwato. Ngundilo ngulo, noole ingondudu
kulimimo, ko ma endeyololuwato.
13 Ye ingonduduye kulimimo endeyowanggoku
ngu, Anutndo ye yoyokolo, kootu yunolo, Setanlo
ende biyomi nguno yoyokootoni oluwanggo. Ene
ye yanggango yelo, Yuka Kundingiyi ngulo yang-
gangoni, ngundo goweye mande damoni biyomi
ngu uleyi kumootoni ngu, ariya, ye Anutya keda
sugi sugi oluwanggo.
14 Oni simoo bale ene Anutlo Yuka Kundingiyi
ngu keyolo, endeyowanggoku ngu, ngu oni simoo
bale ngu, ene Anutlo simoongo telo oluwanggo.

15 Ye Anutndo enengo Yuka Kundingiyi
yunowoku, ngundo yoyeni, sulena oni kilalongo
ngundilo telo, ye Anutlo ma sosolewanggo. Kini,
ye ngu Anutlo Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu,
ataga ye Anutlo simoongo tetenggo. Ngulo ngu,
Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni, ngundo
tetoni, ye meno elo, Awa Awane, mete ewanggo.
16 Yuka Kundingiyi ngu enengombo noolengo
yuka ngu hoolooweyeloootoni, noole Anutlo
simoongo elo, ingolo oluwato.
17 Ariya, noole ataga Anutlo simoongo ootoolo,
nguno noole awanayimbo yunowelo sunggi
mande elo gosiyoyingo, ngu yowato. Yo,
hamoo, noole Yesus Kristusdodo oo ngu yowato.
Ene noole eneya ataga Anutlo koni ngulo
ogingoyingo koolowoologo, nguno ngu, noole
eneya dulidalidodo gome bibiteweloyi musiyo,
ngu yowato.

Kootusina, Gome Bibiteweloyi Ngu Sambo Endemo Yowato

18 No ngandilo ingooteno. Ngu naluno, Anut-
ndo enengo dulidalini ulungga kootusina noole
etuyeloweloyi ngulo ingolo, melako ngano kowuli
ogingoyingo oo bidodo ataga koolowootetoku,
ngu ingootooye, oo bobodi nangge tewa.
19 Mela ngalo oo bidodo Anutndo yeyingomu,
ngu oo ngundo ootookoolo, doongetelo, Anut
kenootoyi, oone ngu enengo simoongo elo, sunggi
yetoni, kenoweloyimbolo ngulo soboyelolo
oolootenggo.
20 Kuli amana mbumbuwabo koletelo
tunooteyingo, oo bidodo mela ngano Anutndo
yeyingo ngu, damoni yelo, kumoolo, buwoo

yelo oolootenggo. Ene oo bidodo Anutndo kuli
yeyingo ngu, ngundo Anut sobowoolo, ya biyomi
buwoo yeweloyi ngunonggo yoyootoni, eme
gome tunootewanggo.
21 Mela ngalo oo bidodo Anutndo buwoo
yeweloyi damonimo yokowa. Nga nalunggano
ngano, Anutndo oo teteku, ngunonggo dulidali-
dodo Anutlo simoongo nowoondoyemo hamoo
teyingo nguya yunowa.
22 Noole ingooteto. Oo bidodo Anutndo
yeyingo, ngundo oo ogingoyingo ingolo, ngetolo
telo, Anutlo doongedoongoodoongoo telo
oolootenggo. Ngundilo telo oodoyi, ombulo,
ataga ngano bale simoo yomoowelo ogingoyingo
ingootenggoku, ngundilo ingolo, sobowoolo
oolootenggo.
23 Ngu oo ngu nangge kini. Kini, noole
Yuka Kundingiyi oo gome gogolo Anutndo
noole yunoyingoku nguya noole ogingoyingo
ingolo, ngetolo telo oodooye, Anutndo ko yoyolo,
enengo simoongo telo, oluweloyi nalungga ngu
sobowoolo oolouwato. Ngu nalunggano nguno,
mela ngano Anutndo noolengo kumoolo, buwoo
yeweloyi damoningga ngu yokolo, gowenayi
keda gome yunowa.
24 Anutndo noole mbumbuwa andangelo
yokoyunootoni, noole Anutlo nowoondonayimo
hamoo teteto. Nguno noole damoni yelo,
Anutndo dulidalini ngu yunoweloyimbolo
sobowoowato. Ene noole ngu kenolo,
ngulo ndatelo mande damoni gula nguya
sobowoowato?
25 Ene oo ngu noole ma kenowooto. Noole

ngulo nowoondonayimo hamoo telo, ariya, oo
ngulo ingondudu ulungga telo sobowoololuwato.
26 Ngu damoninggano nguno, noole Kristen oni
yanggangonayi kini ngu, asa, Yuka Kundingiyi,
ngundo hoolooweyelolo, yanggango yunololoote.
Nalu gidalegano, noole kowuli oolengo ingolo,
yanggangonayi Anutno yemboongeweloyi ngu
ma ingootooye, ngu naluno, Yuka Kundingiyimbo
hoolooweyelolo Anutno yemboongete.
27 Ngulo ngu, Anutndo ngu onilo nowoon-
doyega ngu kenolo, ingolo, Yuka Kundingiy-
imbolo ingondudu ningga nguya, ene ingoote.
Ndatelo ngulo, Yuka Kundingiyi ngu, ene Anutlo
ingondudu ngu keyolo, ene Anutlo oni simoo
bale ngu hoolooweyeloote.
28 Noole ingooteto. Oni nowoondoye Anut
hamoo inootenggoku ngu, Anutndo ooleye
gome yoonenengolo yunootoni, ngu keyolo
hoolooweyeloloote. Ngundilo telo, ene noole
negoyelootoni, ngu kongga noolengo elo sunggiga
telo yunoyingo ngu yeni, engge tunootewa.
29 Ndatelo ngulo, oni ngu Anutndo kulimi
oolengo yeyolo, ingoyingo ngu, Anutndo ngu oni
ngu enengo Nangoni Yesuslo damoni ngundilo
tunooteyilo ewolo. Kristen oni oowooyingga
oodoyi ngu, Kristus Yesusndo ngu enengo baye
koleteyingo oluwa.
30 Anutndo kulimi oolengo ingoyingo oni
nowoondoyemo hamoomonggo tunootetoyi
ngu, nguno Anutndo negoyelowelo logo yewolo.
Ngu naluno, oni tunootetoyi ngu, asa, Anutndo
oni gome nenengolo ewolo. Ngu oni nguya
oni gome nenengo oolengolo eteku, ngu oni

ngu, ene oni gome nenengo Yesuslo dulidali yanggangoyedodo teyi, elo yunowolo. Nguno sugi sugi keda oluweloyi gomengga, ngu ene yunowolo.

Anutno Nowoondoyi, Ngundo Noole Ma Yoyokowa

31-32 Anut enengombo ko telo, noole hoolooweyelolooteku, ariya, mela ngalo onindo kowuli noole yunootoyi ngu, noole ingowato. Ngu kingo oo ngundilo tetoni, ngulo ngu, noole Anutlo yanggangonimo oluwato. Ngulo ngu, Anutndo enengo Nangoni noole hoolooweyelolo yunootoni, me oni biyomi kandeyemo yetoyi, ngundo utolo, ogingoyingo inolo, uleyi kumoowolo. Ngundilo ngulo, noole ingootetoku, ene mete oo bidodo nguya noole kingo yunooteku ngu, noolengo logoyimo yunoote.

33 Oni Anutndo enengo elo, kuli sunggi yelo eteku ngu, oni gome nenengo oolengo. Ngulo oni onendo ngu yombuliyelowelo mande nooledodo ewa? Ngundilo nguya kini.

34 Onendo oni ene goweye sanggawelo mande ewanggo? Oni gula kini. Ngulo ngu, Kristus Yesus ene kuli kumootoni, Anutndo ko yokutuwootoni ootookoowolo. Ene Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bibitelo, ngunonggo noole hoolooweyelolo, Anutno yemboongelo ooloote.

35 Ndawugado Kristus Yesus ngulo nowoondoyiningga ngu andangewa? Ene kowuli nooleno tunootetoni bine; ngundi, ogingoyingo yootooye

bine; ngundi, onindo noole yombuliyelootoyi
bine; ngundi, noole oowalilo kumootooye bine;
ngundi, towikumbalo mbilimbili oodooye bine;
ngundi, oo biyomimbo yombuliyelootoni bine;
ngundi, noole dugebo yuleyi kumoowato, bine?
Ngundilo oo ngu nooleno tunootetoni, nguno
Kristus Yesusno nowoondoyi teyingongga ngu
andangewa, bine? Hamoo oolengo kini.
36 Hamoo, oo ngundilo ngu nooleno tunootete.
Ene ngu Anutlo mandeno nguya ngundilo ete.

Noole gengo simoo bale oolooteto. Ngundilo ngulo, naludodomo yuleyi kumoowelo teteto. Ene noole yeyootoyi, Sipsip ngundilo yuleyi kumooweloyi nanggelo ewolo. *Sam 44:22*

37 Ene ngundilo oo ngulo ma ingowelo. Ene
Yesus Kristus, ngundo noolengo nowoondoyi telo
yunowolo. Ngulo ngu, ene naludodomo, noole
hoolooweyelootoni, noole oo kowuli nooleno
tunooteteku, ngu bidodo dagayelolooteto.
38-39 Yo, no nowoondonemo hamoo oolengo, oo
gula Anutndo noolengo nowoondoyi teteku,
ngunonggo andangeyeloweloyi nguya kini.
Ngu ngandilo: kumooweloyi; keda oluweloyi
ngulo kowulini; ngundi, Anutlo Sambono
Oni oowooyi Engel; oo yuka biyomi; oo
koletelo tunooteyingoku; ngundi, kootusina
tunooteweloyimbolo; Setanlo yanggangoni
bidodo; oo Sambono awuno; oo mela
newendemo amuno; oo Sambono melako
oolootenggoku; ngundo oo bidodo Anutndo
noolengo nowoondoyi tetekungga ngu, ngu
komo ma andangewa. Anutndo noolengo

nowoondoyiga tetoni yowootomu ngu, Yesus Kristus ngu noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu oowooyimo yowolo.

9

Polndo Iserel Onilo Newende Kowuli Oolengo Yewolo

1 No Kristuslo oni. Ngundilo ngulo, no hamoo oolengo eteno. No ebe ganagana nguya ma eteno. Nenengo nowoondonembolo ingondudunemo ngu Yuka Kundingiyi, ngundo ingondudu mandene hooloowetoni, ngunonggo eteno.
2 No suwoo suwoo nowoondone kowuli yeteku ngu, ndatelo ngulo, Iserel oni Yesusno nowoondoyemo hamoo ma tewonggori. Ngundilo ngulo, no biyomi ingolo, sendo nguya telolooteno.
3 Ndatelo oole gula oodoni, no nguno nenengo konebane dalo goboolo ngu hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoondoyemo hamoo tewanggo? Ene no mete Yuda oni konebane hoolooweyelootoowe, Yesusno nowoondoyemo hamoo teweloyi damonimo nguno ombutoyi ngu, asa, no nenengo nowoondonemo hamoo ngu yokolo, keda oluweloyi nguya yokolo, ende biyomimo uwanoku, nguno no mete hoolooweloyimbolo ingooteno.
4 Anutndo Iserel oni simoo bale yoyolo, ene nenengo simoone, elo yoyewolo. Ene Anutlo dulidalinidodo kenowonggori. Ene nguya Anutlo sunggi mandelo gosiyoyingo ngu yowonggori. Ene Anutlo mamana mande, Anutlo yambo

mande teweloyi, ngulo damoni nguya yowonggori. Anutlo mandeno gosiyoyingo, ngu Yuda oni nenengo gula suleyootoni, ngundo ombulo yoyowolo. Ene oo ngu bidodo yunootoni, ene Anutlo ma ingolo, nowoondoyemo hamoo ma tewonggori.

5 Kulimi, osi sambaye amuno damoningga, ngu Iserel onilo osi sambaye, ngu oni ngu soweyemonggo Yesus Kristus oni kilalongo tunootewolo. Anutndo ngu oni oo ngu bidodo tabango ooloote. Ngu Anutga ngulo bingami elo, oowooyi suwoo suwoo okoowato. Ngu hamoo oolengo.

Anutndo Ngu Oni Simoo Bale Ngu, Enengo Logo Tewolo

6 Ene Anutlo mandeni ngulo noole ngundilo ma ewato. Engge ma tunootewalo ma ewato. Kini, oni Iserel oni kewooloyemo oolootenggoku, ngu Iserel oni oolengo kini.

7 Noole ngundilo ma ewato. Ene ngu Ebarahamlo dalo sowe tunootewonggori. Ngundilo ngulo, ene bidodo Ebaraham simoongo oolengolo ewato. Kini, kulimi, Anutndo ngandilo Ebarahamno ewolo.

Ayisak gengo dalo sowengge, ngundo nangge oowooyidodo telo, gengo sowengge tunootewanggolo ewolo. *Yenesis 21:12*

8 Ngu ngandilo. Yengo simooye yomootenggoku, ngu ene Anut simoongo kini. Ene simooye gidalega Anutndo mande elo gosiyoyingo, ngulo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ngulo ene oowooyedodo telo, ene Ebarahamlo simoongo oolengo tunootewanggo.

9 Ngu sunggi mandega ngu Anutndo Ebarahamno
elo gosiyoyingo, ngu ngandilo.
Ngu nalungga ngu no kuli sunggi yewonoku,
nguno no ombulo, Sera hooloowetoowe,
nangoningga yomoowalo ewolo. *Yenesis 18:10,14*
10 Ngu nangge kini. Rebeka simoongo sangala
elaya yomoowolo. Ngu awayali ngu Ayisak, ngu
noolengo sambanayi.
11-12 Ene kuli simoo ma yomooyingomo, oo
metemi gula, ko, oo biyomi gula nguya ma
tewonggori. Ngu naluno, Anutndo newende
yunolo, sunggi mandega ngu nangge keyolo, Re-
bekaya ngandilo ewolo.
Nangosumoongge sangala usenggemo ooloote-
liku ngu, koleteloga, ngundo kootungga
ngulo ko oni tewa. Nga mandega nga ngu
onilo oo kini, Anut enengombo elo sunggi
yeteku, ngundilo tunootewa. *Yenesis 25:23*
13 Anutlo mandeno ngandilo ete.
No nenengombo nowoondone Yekob inooteno.
Ene no Isooya boguwooteno.* *Malakayi 1:2-3*
14 Ngulo ngu ndatelo ewato? Anutndo oo ngu
nenengo ma wilikowa, bine? Hamoo oolengo
kini.
15 Anutndo Mosesno ewolo.
No oni gula sumange teyinowelo elo ngu, asa,
no nowoondoyi teyinolo, sumange yolo
inootenolo ewolo. *Eksodas 33:19*

---

* **9:13:** Anutlo mande eyingoku, ngundilo tunootewolo. Yekob ngu nangoni kootungga nga.

16 Ngundilo ngulo, oni enengombo newendemonggo ingolo ngu, mete no nenengombo ko yanggango tetenoku, nganonggo Anutlo sumangeni yooteno. Ngundilo ingonduduyega ngu nenengo kini. Anutndo enengo newendemonggo, ko, enengo sumangeni ayibini, ngunonggo oni hoolooweyelolo, ko ma hoolooweyeloweloyi nguya sunggi yete.
17 Anutlo mandeno ete. Anutndo Igip onilo sobosobo ulungga oowooyi Pelo nguya ngandilo ewolo.
No nenengombo ge yootunonggelootoowe, tabango tunooteteku, ngulo damoni gulanangge. No nenengo yanggangone ngu geno yootunootoowe tunootewa. Ngundilo nangge, mela bidodomo, oni simoo bale bidodo nolo oowoone bingaminelo ingowanggo. *Eksodas 9:16*
18 Ngulo ngu, noole ingooteto. Anutndo oni oowooyingga sumange yolo, inowelo elo ngu, yolo inoote. Ene oni gula newende ukingolo, inowelo eteku ngu, ene ngundilo nangge newende ukingoyinoote.

Anutlo Sanggilini, Ko, Anutlo Sumangeni, Ngulo Mandeni

19 Ngungga ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugalo noolengo biyomi tewootoku ngulo Anutndo noolengo biyominayi ngulo yosanggawelo mande ewa? Ngu ngandilo. Anutndo oo tewelo tetoni ngu, oni gulado ene ma ukingowa.
20 Nondo mande gumi ngandilo eteno. Ene ge oni, ge onendo Anutya manggalu tewa? Anut

enengombo goyetoni, ge eneya mande gumi ma ewelo. Kini, hamoo oolengo kini. Ge kumbe ngundilo. Kumbegado sembulimo mande gula ma ewa. Ge ndatelo, no ngundilo telo noyete?

21 Kumbe dowooweloyi oningga, ngundo nogo wande gula yelo, ngundo kumbe elaya dowoowa. Kumbe gula ngu oo kaweloyi dowoowo, kumbe gula gome nakangoyingomu ngu ooloote. Kumbe sembuliga ngulo ingonduduni nangge.

22 Anutndo nguya ngundilo nangge tewa. Anut enengo sanggilini noolengo mbumbuwalo, ngu yeni, tunoo oolengo tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bale nguno Anutlo yanggangoni kenolo ingowanggo. Oni bidodo mbumbuwa tetetoku, ngulo gumi ogingoyingo yunoweloyi. Ene oni biyomi tetoyi, ngulo Anutndo gumi sodedo ma yunoote. Kini, suwoo suwoo ene nowoondoyi telo yunolo hoolooweyelooteku, ngu noole oni nenengo tunooteweloyimbolo.

23 Anutndo oni simoo bale sumange yunowelo elo ngu, enengo dulidalini gome ngu ene tunoo etuyelowa. Anutndo oni nowoondoyemo hamoo teweloyi kuli yoonenengootoni oolootenggoku, ngu oni sumange yunootoni, enengo dulidalini ngu kenowanggo.

24 Noole nguya, Anutndo negoyelowolo. Yo, hamoo, ene Yudalo simoo bale, ko, oni sowe gidalega nguya negoyelowolo.

25 Hoseya Anutlo ingondudu eyingo oni, ngulo oo nakaya nguno ngandilo ete.

Nga oni simoo bale nga ngu nolo oni simoo bale kini, ene nondo yoyewe, nenengo oni tewanggo. Nga oni sowengga nga,

kuli nondo nowoondoyi ma yunoyingo,
ene nondo nowoondone ene yunowanolo
eyingo. *Hoseya 2:23*
26 Ene mande gula ngandilo ewolo.
Nondo kuli yeno, ye nolo oni simoo bale kini,
etoowe ingowonggori. Ngu musiyonggano
nguno nangge, no yeya ewano. Ye Anut
suwoo suwoo keda oolootekungga, ngulo
simoongolo ewano. *Hoseya 1:10*
27 Ayisayando Iserel oniya meno elo ngandilo
ewolo.
Iserel onilo simoongo ngu oowooyingga oolengo
tunootewanggoku, ene Anutndo gidalega
nangge ko yoyowa.
28 Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
sodedonangge ombulo, oni simoo balelo
mandeye damoniye ngu bidodo wilikoyelowa.
Ngundilo telo, mela ngalo oni simoo bale biyomi
ngulo gumi biyomi yunowalo ewolo. *Ayisaya
10:22-23*
29 Kulimi Ayisayando ngandilo elo ewolo.
Anut Oo Bidodo Sambono, melako ngulo
Sembuli Sembunaye, yanggangoni
ulungga oolengo, ngundo osisambanayi
gidalega yoyokootoni, ma oodoyi, ngu
yoyokootoni ngu, noole Sodom Gomora
endemo oni simoo bale Anutndo bidodo
yutomukoyingo ngundilo. Ngundilo ngulo,
noole Sodom Gomora ende elayaga enengo
oni simoo bale ngundilo tunootewatolo
ewolo. *Ayisaya 1:9*

Iserel Oni Ngu Damoni Gome Nenengo Oolengo Ngu Yoweloyimbolo Ko Tewolo

30 Ngulo noole ndatelo ewato? Oni sowe gidalega ngu, ene mande damoni gome nenengo, Anut doongeyimo tunooteweloyi, ngulo koyi yanggango ma telo erewewonggori. Ene ngundo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene mande damoni gome nenengo ngu yootenggo.
31 Iserel oni nguya Anutndo oni nenengo oolengo eweloyimbolo ngulo oole erewewonggori. Ene ngu mamana mande ngulo koyi yanggango telo, ngu gome keyolo endeyowonggo. Ene mamana mande bidodo keyoweloyi, ereremo kini.
32 Ndatelo ngulo? Ngu damoni ngandilo. Ene Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo ngulo damoni, ngu ma keyowonggori. Enengo ingonduduyemonggo mande damoni oowooyingga telo, oni nenengo Anut doongeyimo, tunootewelo oole erewewonggori. Ene Yuda oni Yesusya sanggili telo, ngulo ma ingowonggori. Ngundilo nangge, oni endeyootoyi, digino kendibiye tutuwootoni ukelo, ulo, ngulo sanggili tetenggo.
33 Anutlo mandeno Anutndo ngandilo ewolo.
Ye gome ingoyi! Sayonno (Yuda oni simoo balelo)
nondo digi soloyi gula oni kendibiye sanggaweloyimbolo yeteno. Oni gula ngulo newendemo hamoo tetoni ngu, ene ngulo oyumo ma yowa.† *Ayisaya 8:14; 28:16*

10

Iserel Oni Simoo Bale Ene Anutlo Damoni Nenengo, Ngu Ma Yowonggori

† **9:33:** Ngu digiga ngu Yesus Kristus.

1 Ye Kristen konebane, nolo nowoondone ngu
ngandilo ingolo hahangeteno. Yesusndo ye Iserel
onilo mbumbuwaye andangelo, nowoondoyemo
ulo, nguno sugi sugi olinilo ngulo yemboon-
gelolooteno.
2 Nondo hamoo eteno. Iserel oni simoo bale ene
Anutndo mande damoni ngulo koyi yanggango
tetenggoku, ene nowoondoyemo ngulo ooleyi
Anut doongeyimo, nenengo tunooteweloyi, ngulo
ene ma ingootenggo.
3 Yuda oni Anutlo oole nenengo erewelo, ma
kenolo, ingootoyi, nguno Anutndo oni gome ne-
nengo, elo eweloyi nguya kini. Ene Anutlo
mandega nga ma keyolo, enengo ingonduduye
nangge keyootenggo.
4 Noole ingooteto. Moseslo mamana mande
kulimingga ngu oololo, Yesus Kristusno wenga
yokowolo. Yokootoni, ataga ngu, oni Yesuslo
mamana mande keda keyowanggo. Ngundilo
ngulo, oni simoo bale bidodo Yesus Kristusno
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anut-
ndo oni simoo bale gome nenengolo ewa.

Oni Simoo Bale Yesus Kristusno Nowoon-doyemo Hamoo Teyi

5 Mosesndo ngandilo nakangowolo.

Oni simoo bale ene mete Moseslo mamana
mande bidodo keyolo ngu, ene mamana
mande nguno sugi sugi oluwanggolo
ewolo. *Lewitikas 18:5*

6 Oni Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoni
oolootenggoku, ngulo Anutndo oni gome nenen-
golo ete. Ge nowoondogemonggo nangge ma

ewelo. Onendo Sambo endemo oolelo, Yesus Kristus yolo, ombutoni, ngundo hoolooweyelowa?
7 Ge nowoondogemo ngundilo ma ewelo. Onendo
ene mela newendemo oni kumooyingombolo
musiyomo ulo, ngundo Yesus Kristus yolo, oole-
toni, ngundo hoolooweyelowa?*
8 Mosesndo ngandilo ewolo.
Anutlo mande ge tanggege oolengomo ooloote.
Anutlo mande ngu gengo manggogemo, nowoondogemo nguya oodoni, ngunonggo eteto. *Dutoronomi 30:14*
Oni komo bidodo Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngulo mande damoni, noole oni bidodomo wesiyolo eteto.
9 Anutndo geya oo elaya telo ingoote. Gengo manggogebo, Yesus Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngu oowooyi yootunolo, oni simoo baleno elo, ko, Anutndo melenonggo Yesus yokutuwooyingo, ngulo ge nowoondogemo hamoo tetoyi ngu, asa, Anutndo gengo mbumbuwage andangelo yokolo, ko goyowa.
10 Noole nowoondonayimo hamoo telo oluwatoku, ngulo Anutndo oni simoo bale gome nenengo oolengolo ewa. Yo, hamoo, noolengo manggonayi ngundo Yesusno nowoondonayimo hamoo teyingo ngu, yootunolo etooye, ngulo Anutndo ngu yeyootoni, noole mete eneya sugi sugi oluwato.
11 Anutlo mande nakayano, ngu ngandilo ete.

---

* **10:7:** Yesusndo kuli Sambononggo ombulo, kumoolo, ko melenonggo ootookoolo, ngundo mbumbuwanonggo uliyelolo, noole ko yoyoyingo.

Oni gula ene (Yesusno) newendemo hamoo telo ngu, ene oyumo ma yowalo ewolo. *Ayisaya 28:16*

12 Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni bidodo, Yuda oni, ko, oni sowe gidalega ngulo oo goboolo. Yesus ngu oni bidodo Sembunaye ulungga. Oni gulado enengo newendemo hamoo tetoni, Anutno meno ewaku ngu, asa, Anutndo sumangenonggo kumana yolo inowa.

13 Anutlo mandeno ngandilo nakangowolo.

Ngulo ngu oni simoo bale bidodo, ene Oo Bidodo Sembuli Sembunaye nguno meno etenggoku ngu, asa, Yesusndo enengo weti mbumbuwaye andangeyunolo, ko yoyolo, enengo nowoondoyemo ulo, eneya sugi sugi oluwanggolo ewolo. *Yowel 2:32*

14 Ene Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma telo, ngulo ene Anut ma negongootenggo. Ngundilo nangge, oni Anutlo Mande Keda Mesalango ma ingolo ngu, asa, ene ndatelo telo, nowoondoyemo hamoo ma tewanggo? Ene Anutlo mande gome etuyeloweloyi oni kini ngu, ene ndatelo telo, Anutlo mande gome ngu ingowanggo?

15 Anutndo mande wesiyolo etuyeloweloyi oni eneno suleyootoni, ma oolouwaku ngu, ariya, oni ngu ene mande wesiyolo eweloyi yanggangoye kini. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.

Anutlo ko oni mayelo, oni simoo baleno Anutlo Mande Keda Mesalango etuyelootenggoku oni ngu metemilo ewolo. *Ayisaya 52:7*

Iserel Oni Ene Mande Keda Mesalango, Ngu Ma Keyootenggo

16 Ene oni gidalega Mande Keda Mesalango nga ma keyootenggoku, ngulo Ayisayando ngandilo ewolo.

Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, nolo mande nga wesiyolo etooye, ndawu oninggado mandenayi ingolo, ngulo newendemo hamoo tete? Elo ewolo. *Ayisaya 53:1*

17 Ariya, noole ingooteto. Noole Yesuslo Mande Keda Mesalango nga ingootooye, ngundo nowoondonayi hamoo teyingo ngu yeni tunootewa. Yo, hamoo, noole Kristuslo Mande Keda Mesalango ngu ingolo, nowoondonayi hamoo tewooto.

18 Nondo ngandilo eteno. Hamoo oolengo, ene mande keda gomengga nga kuli ingowonggo. Anutlo mandeno ngandilo ewolo.

Enengo mandeni ngguyi ngu mela bidodomo toongewolo. Yo, enengo mandeni ngu mela bidodo looguwootoni, oololo, mela wengamo tunootewalo ewolo. *Sam 19:4*

19 Ene nondo ko eteno. Iserel oni Anutlo mandega nga ma ingootenggo, bine? Kini, ene kuli ingowonggoku, ko, kootu inolo yokowonggo. Ene kuli Moseslo nakayano, ngu Anutndo Iserel oni simoo bale ngulo ewolo.

Nondo oni simoo bale sowe gidalega sungo sungo ngu wiyokolo yoyootoowe, ge ngu yeyomayiyelolo, ye ngulo nowoondoye biyomi yetoni, ngulo boguboguwoowanggo. No oni sowe gidalega ene ingonduduye kini

yoyootoowe, ye ngulo sanggili tewanggolo ewolo. *Dutoronomi 32:21*

20 Ene Ayisayando mande nga ewelo ma sosolewolo.

Oni simoo bale ene no ma erewenelolo neyowonggori. Ene oni gidalegano nolo sumoo ma eyingo, ene no nenengombo ene doongeyemo tunooteyingolo ewolo. *Ayisaya 65:1*

21 Ene Iserel onilo Anutga ngundo ngandilo ewolo.

Nalu pelungga oolengo no nga (Iserel) oni simoo bale nga yododowoolootoowe, nga oni sowengga nga (nowoondoyemo hamoo teyi elo negoyelolo oodoowe,) ene mande ngu toongoolo, yokolo, ene mande gumi biyomi ewonggorilo ewolo. *Ayisaya 65:2*

11

Anutndo Iserel Oni Simoo Bale Gidalegalo Sumange Yunowolo

1 Ngulo no ngandilo eteno. Anutndo enengo Iserel oni simoo bale bidodo andangeyelolo yoyokowo, bine? Ngu hamoo oolengo kini. No nguya Iserel oni. No nguya Ebaraham sembeni Beniyamin ngulo soweni oolootenoku nga. Anutndo no ma kootu nunoote.

2-3 Anut enengo oni simoo bale ngu, ene kuli sunggi yeyingo, ene ma yoyokolo oweyelowolo. Ye Anutlo mandeno, Ilayiyalo mandeni kuli kandangelo ingootenggo. Ilayiyando Iserel oni simoo baledoya sanggili telo, Anutno ngandilo yemboongewolo.

Anut Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, onindo gengo ingondudu eyingo oni yuleyi kumoowonggo. Geno woolo yeweloyi digi yawasa nguya tootoongowonggo. No noso nangge geno nowoondonemo hamoo telo, keda oolooteno. Ene no nuleyi kumooweloyimbolo erewenelootenggolo ewolo. *1 King 19:10,14*

4 Ene Anutndo Ilayisalo mandeni gumi ewolo.

No oni oowooyingga oolengo (7,000) soleyelootoowe oolootenggo. Ene oomboolo oowooyi Bal, nguno ma boodoo oondookelo yemboongetenggolo ewolo. *1 King 19:18*

5 Yo, Ilayisa naluno Iserel oni gidalegado Anutlo nowoondoyemo hamoo tewonggori. Ngundilo nangge, ataga nga nalunggano ngano nguya, Iserel oni simoo bale guminggado nowoondoyemo hamoo telo oolootenggo. Ene Anutndo ngu enengo sumangeni ngunonggo oni simoo bale yoyoote.

6 Yo, Anutndo enengo sumangeni ngu Iserel onindo koyi tetenggoku, ngunonggo kini. Anut enengo ingonduduni nowoondoyimonggo ngu, sumangengga ngu yunoote. Ene ngundilo kini ngu, Anutlo sumange ngu, hamoo engge kini tunootewa.

7 Ngundilo ngulo, noole ndatelo ewato? Nga ooga nga ngu Iserel onindo Anut doongeyimo oni gome nenengo tunootewelоyi damoningga, ngu yoweloyimbolo koyi yanggango tewonggori. Ene ma yowonggori. Anutndo Iserel oni gidalega sunggiyelowolo. Ngundo nangge nowoon-

doyemo hamoo teweloyi ngu yowonggo. Oni gidalega ngu nowoondoye kuli yanggango yetoni, ngulo ene Anutlo mandeni ma ingowonggori.

8 Anutlo mande ngundo ngandilo ewolo.

Anutndo enengo nowoondoye kuli yeni, ukingootoni, kapengo yewolo. Ngundilo tetoni, ene (Anutlo mande damoni oo bidodo ngu) kenolo, ma ingowonggori. Enengo sodeyebo nguya mande damoni nenengo ma ingowonggori. Ene ngundilo oluwonggoku, ombulo, ataga nguya ngundilo oolootenggo. *Dutoronomi 29:4*

9 Dewitndo enengo me onilo Anutndo yoyeni kapengoyi, elo ngandilo yemboongewolo.

Enengo oo simbo kayingo naluno, nowoondoye imakeyingo oodoyiga, ge yoyega kapengo yetoyiga, me oni kewooloyemo ulo, yoyoya yuleyi. Ngu ngandilo, sepa bowela ngundilo, ko, nusago yoweloyi mele ngundilo, nguno Anutndo enengo biyomiye, ngulo gumi ngundilo yunowa.

10 Enengo doongeye ngu ooleli tetoni, ene doongetelo, Anutlo mande damoni ngu ma ingowanggo. Enengo kowuliye ulungga oolengo koolowoolo, ngulo ogingoyingo suwoo suwoo ingolo oluwanggo. *Sam 69:22-23*

Anutndo Oni Sowe Gidalega Nguya Yoyowolo

11 Ngulo nondo ko sumoo eteno. Iserel onindo kuli enengo mbumbuwayemo soletoyi, ngulo Anutndo kootu yunololuwa, bine? Hamoo oolengo kini. Ngulo ngu, Iserel oni Yesusno

nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngulo Anutndo Mande Keda Mesalango ngu yolo, oni sowe gidalega yunootoni, ene nowoondoyemo hamoo tetenggo. Yo, Anutndo oni gidalega kumana yunootoni, ngulo Iserel onindo ngu kenomayingoya, ene nguya yowoolengoya, nowoondoye Anut inoyi, elo ngundilo tewa.

12 Yo, Iserel oni oole gome metemi ngu, ene kuli yokowonggori. Ngundo ngu Anutlo kumana metemi ko enengo mande damoni, ngu oni simoo bale bidodo, kuli yokowonggori. Ngundilo ngulo, ngu Anutlo kumanangga ngu, oni sowe gidalegano tunootewonggori. Ngulo ngu, noole gome ingowato. Iserel oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, Anutlo kumana gome ngu yolo yunootoni, oni sowe gidalega dagayelolo, awuno oolengo yowanggo.

13 Ataga nondo oni sowe gidalega, ye mande yunooteno. No ngu Anutlo ko oni (Aposel), ye oni sowe gidalega yengo ko oni. Ngundilo ngulo, no nenengombo ko tetenoku, ngalo oni oni teteno.

14 Nga kongga nga, no gome tewelo ingooteno. Ye nenengo oni simoo bale Iserel oni yendo Yesusno nowoondoyemo hamoo telo yootenggoku, ngulo ene nguya ngu kenomayingoya, ngu yowanggo. Ndatelo ngulo, nolo Iserel oni nguya Anutlo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ulo, sugi sugi oluwato.

15 Ngundilo ngulo, Iserel oni simoo bale Yesuslo Mande Keda Mesalango yokootoyi, ngulo ngu, mela bidodomo oni simoo bale mande gome ngu yootoyi, ngudodo nowoondoye gulanangge yelo oolootenggo. Ngundilo ngulo, Anutndo Iserel

oni simoo bale ko yoyoweloyi, ngu ngandilo. Oni melenonggo ko ootookootenggoku ngundilo tunootewanggo.

16 Oomanangoyingo koondomo oolooteku ngu bodaga Anutlomu, asa, gumi bidodo koondomo oolooteku nguya, Anutlomu nangge. Ngundilo nangge, de damoni kundingiyi ngu, ngu kambini duwoo nguya kundingiyi tunootewa. Kuli Anutndo Ebaraham ngu yoyingo ngulo soweni Iserel oni, ene nguya Anutlomu nangge.

17 Anutndo ko kedaga telo, mela doongoolo, yomosiyolo, mela yeni, ulumidodo tewolo. Ene ngu kono nguno koono imitoni (Iserel oni), oolelo, engge ulungga enggewonggori. Koono gidalega gome ma oolelo enggewonggori. Ngundilo ngulo, ene gumoolo, oolongooni utoni, ngu musiyomo koono yuwooyi siyakongo ngu (oni sowe gidalega) degunonggo yoyolo, mayelo, ngu musiyomo imitoni, gome oolelo enggewonggori. Ndatelo ngulo, ko mela himimo mela ulumidodo ngulo kono koono koletelo imiyingo ngundilo, gome oolelo enggewonggori.

18 Ngundilo ngulo, ye oni sowe gidalega ngu koono degunonggo siyakongo ngundilo yoyowonggori. Ngulo ye Anutlo kumana, ngu yeno nangge ombuni. Ene Iserel oni enengo kumana ombuni, elo ma ingowelo. Ngulo ye ingondale teyi! Anut enengombo yanggango ye yunoote. Yengombo yanggango gula ma yootenggo.

19-21 Ngundilo ngulo, ye ngandilo ewanggoku ngu, noole Iserel oni musiyomo, Anutlo kono ulo oolooteto. Ngu hamoo. Ene ye ingondale teya oliyi! Anutndo Iserel oni ene nowoondoyemo

hamoo ma telo, ngulo engge ma tetoyi, ngulo andangeyelowolo. Ye nowoondoyemo Yesus oowooyimbolo hamoo tetenggoku, ngulo nangge ye mete oliyi. Ye nguno ingondale teya oliyi! Anutndo Iserel oni nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngulo keyoyelowolo. Ngulo ngu, ye nguya ngundilo nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku ngu, ye nguya Anutndo ngundilo yunowa.

22 Ngulo ngu, Anutlo ayibiyini ko ngulo wilikoyeloyingo mande yanggangoningga ingootenggoku nga. Oni Anutlo mande damoni ngu yokootenggoku ngu, ngulo Anutndo ene nguya mande gookingo telo yunoote. Anutndo yengo ngu nowoondoyi telo yunooteku, ngu nowoondoyi yunolo nguno ooloote. Kinitetoni ngu, Anutndo ye nguya yoyokolo, oweyelowelo ingoote.

23 Nalu gulano, Yuda oni damoni yelo, Yesus keyootoyi ngu, ariya, Anutndo ko yoyolo, enengo kono ko yoyewa.

24 Yo, ye oni sowe gidalega, ye koono yuwooyi siyakongomu degunonggo yolo, Anutlo kono imiyingo ngundilo. Yuda oni ngu koono koletelo kono imiyingo, ngu ngundilo. Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo Yesusno tewanggoku ngu, ene Anutndo yoyolo, enengo kono ko yeweloyi, ngu kowuli kini.

Anutndo Oni Simoo Bale Bidodo Sumange Yunowolo

25 Kristen konebane, nondo ngandilo ingooteno. Ye nga hamoo mande nga ye kuli ma ingowonggoku, ene ataga ye mande damoni

gome nenengo oolengo tunootewanggo. Iserel oni simoo bale gidalega ngu nowoondoye yanggango yelo, Yesuslo mande sodedo ma keyootenggo. Anutndo Iserel oni nowoondoye yeni kapengo yewonggori. Ndatelo ngulo, oni sowe gidalega Anutndo kuli sunggi yeyingo ngu yoyootoni, nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundilo damoningga ngu, Iserel onino oodoni, oololo, nalu wengamo tunootewa. Ngu naluno, Anutndo Iserel oni bidodo yoyeni, Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngulo yoyolo pawa kewooloko uwanggo.

26 Ngu mande damoninggano nguno, Anutndo Iserel oni simoo bale Yesusno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo yoyowa. Anutlo mandeno ngandilo ete.

Sayon melakonggo (Yuda onino) hoolooweyelow-eloyi oni tunootewa. Ngu oningga, ngundo Yekob osisembenimbolo weti mbumbuwa bidodo andangeyunowelo ombuwa.

27 No eneya mande elo gosiyooteno. No enengo mbumbuwa andangeyunowanolo ewolo. *Ay-isaya 59:20-21; 27:9*

28 Ene Yuda onindo Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu kootu inowonggoku ngu, Anutya longge tewonggo. Ngulo ngu, ye oni sowe gidalega Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo damoninggano nguno utenggoku, ngu hoolooweyeloote. Anutndo Yuda oni simoo bale ngulo gome oolengo ingoote. Ndatelo ngulo, Anutndo enengo osisambaye, newende ulungga yunoyingo ngulo.

29 Yo, Anutlo sumangeni kumana ngulo Anutndo

oni gula negongolo, yowaku ngu, ene kootusina,
enengo ingonduduni ma yowoolengowa.
30 Kulimi ye oni sowe gidalega Anutlo mande
ngu utolo, oolongoolo yokowonggori. Ene ataga
ngu, Iserel oni simoo baledo Yesuslo Mande Keda
Mesalango ngu toongoolo yokoyingongga, ngulo
ngu, ye oni sowe gidalega, Anutlo sumangeni,
ngu yowonggori.
31 Ene kuli Yuda oni damoni gome nenengomo
ma endeyowonggori. Ngulo ngu, Anutndo oni
sowe gidalega sumange yunoote. Ngulo ngu,
Yuda onindo ngu kenolo, kenomayingolo, ene
nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ene
ngundilo tetoyi ngu, asa, Anutndo ene nguya
sumange yunowa.
32 Oni simoo bale bidodo Yuda oni, ko, oni sowe
gidalega nguya, Anutlo mande damoni ngu ma
keyootoyi, ngulo Anutndo yoyeni, ya biyomimo
oni ngundilo tewolo. Ndatelo ngulo, Anutndo
ngu enengo sumange yolo, oni simoo bale bidodo
yunowa.

Anutlo Mande Damoni Ngu Dulidalinidodo

33 Yo, hamoo oolengo Anutlo sumangeni da-
moni nguya mela ngalo oo bidodo da-
gayeloote. Enengo ingonduduni ingoyin-
goni nguya onilo ingonduduye bidodo da-
gayelolo, pelungga ndandayingo oolengo.
Onindo Anutlo oole oolouweloyi ngu wil-
ikolo, kenoweloyi kini.
34 Kuli, Anutlo mandeno ngandilo ewolo.
Yo, onendo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo
ingonduduni ngu ingoote? Onendo enengo
ingonduduni ene mete Anut inoyingo?

Mela ngalo oni gulado kini, elo ewolo. *Ayisaya 40:13*

35 Onendo oo koletelo ene gumimbolo Anut inootoni, enebana oo ngulo gumi wendangelo Anut inowa? Elo ewolo. *Yob 41:11*

36 Ngundilo nguya kini. Eneno nangge oo bidodo tunootelo, enengo dulidaliyedodo oolootenggo. Ene oo bidodo Sembuli Sembunaye oolengo. Suwoo suwoo, noole Anut oowooyi bingami okoolo, dulidalini teyinolo oluwato. Ngu hamoo oolengo.

12

Gowenayingga Nga Anut Inolo, Nguno Kundingi Teyinowato

1 Ariya, ye Kristen konebane, Anutlo sumangeni suwoo suwoo ye telo yunooteku, ngulo no mande nga elo yokutuyelolo, ngandilo eteno. Ye goweye, moondeye, ingonduduye, nowoondoye, yanggangoye, ootootooye bidodomo, ye komo keda oolootenggoku, nguno Anutno woolo yeya inoyi. Ye komo yengo keda ootootooye, ngu bidodo gome nenengo oolengo eneno yetoyi, ngulo ene oni oni tete. Ye gome ingoyi! Nalu bidodomo, Anutndo ye gome soboyelolo, hoolooweyelooteku, ngundilo ngulo, yengo de wooloye ngu, ene inootoyi, ngu metemi.

2 Oni mela ngalo mande damoni biyomi keyootenggoku, ngu ye ma keyelowelo. Kini, yengo ingonduduye ngu Anutno yetoyiga, ngundo nowoondoye yowoolengootoningga, damoni keda, ingondudu kedamu nguya yunootoningga oliyi. Ngundilo telo ngu, ye

Anut doongeyimo, ndawuga ngu gome teweloyi
ngu ingowanggo. Yengombo nguya ndatelo
mande damoni gome nenengo telo ngu Anutlo
ingowanggo. Mande damoni gome nenengo
biyomi kini, oo ngu bidodo Anutndo ngulo gome
ingooteku, ngu nangge teya oliyi.

Noole Komo Anutndo Sumange Telo, Oo Yunooteku, Ngulo Koni Tewato

3 Anutndo sumange no nunootoni, ngunonggo
ye sungomo sungomo eteno. Anutndo ye
ingonduduyemo ingonduduga ngu yunowolo.
Ngulo logoga ngu ma dagawelo. Logo dagalo
awuno, ameno nguya ma tewelo. Kini, Anutndo
yengo nowoondoyemo hamoongga ngulo logoga
yunooteku, ye komo nguno nangge oliyi.
4 Noole ingooteto. Noolengo gowenayi ngu
gulanangge, ngulo sosi gumi kowookowoo, ene
ngulo koye nguya sungo sungo. Ngu bidodo ko
gulanangge ma tetenggo.
5 Ngundilo nangge, noole oni simoo bale bidodo
Yesuslo nowoondonayimo hamoo tetetoku ngu,
noole Yesus Kristusdodo gowenayi gulanangge.
Ngundilo ngulo, noole Kristen oowooyingga ngu
bidodo doboogulinayi wata gulanangge oolengo
oolooteto. Noolengo ingondudunonggo ngandilo
ma ingowato. Noolendo Kristen oni gidalega da-
gayelootetolo ma ingowato. Kini, noole gowenayi
gulanangge.
6 Anutndo noole sumange yunolo,
ingonduduno ingoweloyingga, ngu sungo sungo
guladilo guladilo kingo duwoo noole yunootoni,
nguno enengo koni tetetoku nga. Oni gula,

Anutndo enengo mande wesiyolo eweloyi logoga
inowoku ngu, oni enengo newende hamoo
teyingongga, ngu logono hamoomonggo wesiyolo
ewa.
7 Ene oni gula ene Kristen oni gidalega
hoolooweyelowelo elo, ingolo ngu, ene komo oni
Anutlo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu
gome hoolooweyeloyi. Ngundilo nangge, oni gula
etuyeloyingo oni tewelo elo ngu, ariya, ene komo
ngu kongga ngu teya, hamoo mande ngu oni
etuyeloni.
8 Ngundilo nangge, oni gula ene oni in-
gonduduye samangaweloyi oni tetoningga ngu,
ariya, ene komo ngu kongga ngu nangge gome
teni. Oni gula ene oni oo gula yunowelo ingoya
ngu, asa, ene komo newende bidodomonggo,
oni oo ngu yunoni. Ngundilo nangge, oni
gula ko gulalo sobosobo tabango teya ngu, asa,
newendemonggo ngu kongga ngulo oni oni teya,
ko ngu teni. Oni ene nowoondoyi telo, oni
hoolooweyelowelo ngu, asa, ene komo oni oni
teya, oni hoolooweyeloni.

Dobooguliye Nowoondoye Telo Yunoweloyi, Ngu Gome Nenengo

9 Ye dobooguliye nowoondoyi telo yunow-
eloyi ngu, ye komo hamoomonggo nowoondoye
yunoyi. Ye ebe ganagana elo, ma ganayelowelo.
Ye komo mande damoni biyomi bidodo ngu kootu
inoya, mande damoni gome nenengo ngu nangge
yanggango dowooyi.
10 Ye komo dobooguliye nowoondoye yunoya,
ngunonggo ye sungo sungomo dobooguliye
bingamiye sodedo okooyi.

11 Nowoondoye ngu suwoo suwoo Anutlo
konimo nangge ingondudu teya, sulekinikini
ma tewelo. Anutlo Yuka Kundingiyi, ngundo
nowoondoyemo hangetoningga, ngunonggo
hoolooweyeloni. Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ngulo koni ye gome teyi.
12 Ye gome oni oni teya, doongedoongoodoon-
goo teya, Anutndo yeno oo teweloyi ngulo
sobowooya oliyi. Ene kowuli gula yeno tunoote-
toningga ngu, ye komo Yuka Kundingiyi nguno
yanggango dikaya, Anutno nangge oo bidodo
yemboongeya, yanggango teyaliyi.

13 Anutlo oni simoo bale oo sitowilo
wenonootoyiga ngu, ariya, ye komo
hoolooweyeloyi. Ende gidaleganonggo oni yeno
mayetoyiga ngu, ye komo gome soboyeloya
kawararayeloyi.

14 Oni gidalegado ye yombuliyelootoyiga
ngu, ye Anutno yombuliyeloni, elo, ma
yemboongewelo. Kini, ye Anutno oningga ngu
nowoondoye imakeni, ko, kumana biyomi ma
yunowelo eya yemboongeyi.
15 Oni nowoondoye gome oni oni teya oodoyiga
ngu, asa, ge nguya oni oni teyi. Ngundilo nangge,
oni ene sendo sambi tetoyiga ngu, ariya, ge nguya
nowoondoyi yunoya sendoyi.
16 Ye oni bidodoboya nowoondoye gulanangge
teyi. Yengombo yengo oni ululu telo oluweloyi,
ngulo ma ingowelo. Ye komo oni oowooye kini
nguya ko goboolo teyi. Yengombolo nangge
ingolo, ngandilo ma ewelo. No nangge no oni
ulungga ingondudunedodo, elo ma ewelo.

17 Ene oni gulado mande damoni biyomi gula
yeno tetoningga ngu, ariya, yebana ngu gumi
mande damoni biyomi eneno ma tewelo. Kini,
ye komo mande damoni gome oni simoo bale
doongeyemo metemi nangge teyi.
18 Ge ebe ulewelo ingondudu ma tewelo. Kini,
oole moole tetoningga ngu, asa, ye komo oni
bidodoboya nowoondoye goboolo yeya ayibi-
nonggo oliyi.
19 Ye Kristen dobooguline, no ye nowoondoyi
ulungga teteno. Oni sungombo yeno mande da-
moni biyomi yunootoyiga ngu, asa, yendo eneya
gumi yunowelo, ngu ma ingondudu tewelo. Kini,
ye komo ngu kowulingga ngu, Anutlo sanggili ngu
yokoyi. Anutlo mandeno, ngandilo ete.

Nondo nangge onilo mbumbuwa ngulo gumi
wendangewano. Nondo gumi biyomi
ulungga wendangelo yunowano. Anut
Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, ngundo
ngundilo elo ewolo. *Dutoronomi 32:35*

20 Asa, yengo me oningga oowalilo kumooton-
ingga ngu, ye mete oowali inootoyiga neni.
Ngundilo nangge, ene sonolo ingootoningga ngu,
asa, sono inootoyiga neni. Ye ngundilo tewang-
goku ngu, ariya, ene oo biyomi tewoku, ngulo
oyumo ulungga yowa.
21 Ye mande damoni biyomi ngu yokootoyi,
ngundo ye ma dagayelowelo. Kini, yengo mande
damoni metemi, ngundo mande damoni biy-
omingga ngu wongooni uwa.

13

Noole Komo Mela Ngalo Gabman Sobosobo Oni Ngulo Manggoye Keyowato

1 Oni simoo bale bidodo mela ngalo sobosobo
oni ngu nowoondoyemo oluwanggo. Noole in-
gooteto. Mela ngalo sobosobo oni oolootenggoku,
ngu enengombo kingo ma tunootetenggo. Kini,
ngu sobosobo tabango oni ngu Anut kandeyi-
monggo tunootewonggori. Ngundilo ngulo, Anut
enengombo mela ngalo sobosobo tabango oni
yoyetoni oolootenggo.
2 Ngundilo ngulo, Anut enengombo Gabman
oni sobosobo melako ngano yeni tunootewong-
gori. Ariya, ngu oni ngulo manggoye ma
keyolo ngu, ene Anutlo mandeni nguya toon-
goote. Yo, hamoo, sobosobo oni ngulo mang-
gowo ngu toongoolo, keyolo yokolo ngu, asa,
oni ngundilo tetenggoku, ngundo gumi kowuli
ulungga oolengo yowanggo. Kowuli ngundilo
wendangeweloyi ngu, Anutndo elo yunoyingo,
ngundilo yunowa.
3 Oni enengo damoni nenengomo ootoolo, so-
bosobo Gabman onilo mamana mande keyolo
ngu, ariya, ene Gabmanlo ma sosolewanggo.
Ene oni sobosobo sanggili onilo Gabman ngulo
mande ma keyolo ngu, asa, ene sosolelo oluwa.
Ge mande damoni gome nenengomu nangge
tetooga, ariya, ene ge bingaminggelo okoowa.
4 Anutndo Gabman oni ngulo koye ngu, ye
hoolooweyeloweloyi ko ngu inowolo. Ye mande
damoni biyomi tewanggoku ngu, enengo yang-
gangoni, ngundo yengo mande damoniye biy-
omingga ngulo ogingoyingoni yunowa. Anut-
ndo Gabman sobosobo oni yootunoyeloyingo ngu

onilo biyomiye ngulo gumi etuyeloweloyimbolo
yoyewolo.
5 Ngundilo ngulo, noole komo enengo mang-
gowo keyolo, mandeni yolo keyowato. Ndatelo
ngulo, Anutndo ngu mamana mandega ngu
nowoondonayimo yewolo. Ngundilo ngulo, noole
komo, nowoondonayi ngulo gome ingolo, in-
gonduduwoolo manggowo keyowato.

6 Noole komo bobeye Takisno yeweloyi ngu,
mela ngalo sobosobo oni tabango ngu Anutndo
sunggiyelowoku oni, ngu yunowato. Ndatelo
ngulo, ene Gabman sobosobo oni ngundo ko
yanggango telo, sobowoolo ko tetenggo.
7 Ge bobeye Takislo yoweloyi onindo sunggiga
elo gunootenggoku, ngu komo bobeye ngundiya
yuno. Oni bobeye yoweloyi onino oo bidodo ge
bobeye yuno. Ngundilo nangge, ge oni gulano
weti moole tetoningga ngu, ngulo sumoo eton-
ingga ngu, asa, ge mete wendangeya ino. Yengo
manggoye, nowoondoye nguya oni ululu ngulo
bingamiye okooyi.

Oni Ene Dobooyi Newende Inooteku Ngu, Ene Mande Gome Keyoote

8 Ye weti telo oni gulanonggo oo gula ma yow-
elo. Ene noole weti gulanangge ngu suwoo suwoo
ooloote. Ngu ngandilo. Oni bidodo ene do-
booguliye nowoondoye yunoweloyi damoningga,
ngulo weti ulungga ngu nangge olini. Ndatelo
ngulo, oni gidalegado, oni gidalega nowoondoye
telo yunowanggoku ngu, ene Anutlo mamana
mande bidodo keyootenggo.

9 Yo, Moseslo mamana mande ngu ngandilo. Ge
elambalisa ma yombuliyelowelo. Ge oni ma uleyi
kumoowelo. Ge yakaka ma tewelo. Ge oni gu-
lalo oo ma kenomayingowelo. Moseslo mamana
mande oolooteku, ngu metemi. Ene nga mamana
mande kedaga, ngando mamana mande kulimi
ngu bidodo dagayeloote. Ngu ngandilo. Gen-
gombo gengombolo gome ingooteku, ngundilo
nangge, oni ge tanggegemo oolootenggoku, ngulo
nguya ingo.
10 Oni ene dobooyi tanggeyimo oolooteku, ngu
newende inolo, ngulo ene mande damoni biyomi
ma teyinowa. Ngundilo nangge, oni ene dobooyi
newende inooteku ngu, ene Anutlo mamana
mande hamoo keyoote.

Noole Anut Doongeyimo Nenengo Oolengo Oluwato

11 Noole ingooteto. Yesus ko ombulo, noole
yoyoweloyi nalu, ngu namoko oolengo. Ataga
ngu nalu wenga namoko tete. Ngundilo ngulo,
weleweloyi nalu kini, doongedoongoodoongoo
telo, sobowoolo oluweloyi naluni nga. Kulimi
noole amana nowoondonayimo hamoo teyingo
naluno, Yesusndo yoyoweloyi nalungga ngu
yowoko oluwolo. Ene ataga nalungga nga, ngu
namoko oolooteku nga.
12 Yo, noole mela ngano oluweloyi namoko
kinitewelo tete. Suwoo oololo kinitetoni, sen-
gewelo namoko tetoni, ngu ngandilo. Ngulo
ngu, noole suwoolo mande damoni biyomi ngu
yokolo, noole Anutlo kondimu me idi sangga yolo,
Setanya yanggango ebe ulewato.

13 Noole komo Anut doongeyimo gome ne-
nengo endeyowato. Ngundilo ngulo, noole
sono biya nelo, ma kapengo yewato. Ngundilo
nangge, noole ooleko ooleko bulibali ma endey-
olo, ngunonggo mande damoni biyomi gidalega
nguya ma tewato. Sanggili telo, nguno ebe utolo,
ngunonggo oni gidalegalo koye ngulo ma keno-
mayingolo oluwato.
14 Kini, ye komo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
Yesus Kristus ngu yoya, goweyemo woologon-
gootoyiga oni sungombo ye yeyolo, nguno Yesuslo
mande damoni nangge kenowanggo. Ngundilo
ngulo, ye ingonduduye kulimi ngulo mande da-
moni ngu kapengo yeyi. Ngundilo telo ngu,
asa, yengo mande damoniye biyomi, ngu ko ma
tewelo.

14

Noole Kristen Oni Doboonayimbolo Damoni Ma Wilikolo Kenowato

1 Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yang-
gango kini, ngundilo oni ngu, ye yoyoya, Kristen
oni simoo baleno ombuya gooboongooyi. Ye
ene newende yanggango inoweloyimbolo mande
gome ngu eneno etoyiga, gome ingoni. Ye mande
oowooyingga nangge bulibali eneno ma ewelo.
2 Ene oni gula newendemo hamoo ngu yang-
gango teteku ngu, ene oo bidodo nemukoote. Ene
oni gula newendemo hamoo ngu yanggango kini,
ngu ene nusago loogu telo, ma nelo, ene oowali
gidalega nangge nete.
3 Oni ene oo bidodo bulibali neteku, ngundo oni
nusago oo ma neteku nguya nowoondoye biyomi

ma ingowelo. Ngundilo nangge, oni nusago ma
neteku nguya biyomi elo ma ingowelo. Ene oo
bidodo bulibali neteku, ngulo ene kootuyisina
mande ma elo yumooyinowelo. Ndatelo ngulo,
Anutndo ngu oningga nguya kuli yowolo.
4 Ge oni gulalo ko oni ngulo koni ma wilikolo
ewelo. Ndatelo ngulo, ene enengo sobosobo
oningga, ngundo nangge enengo ko oningga ngu
wilikolo kenolo ewa. Enengo koni metemi,
ngundi, biyomi, bine? Elo wilikowa. Ene hamoo
yanggango dikalo, ko tetoni ngu, Oo Bidodo Sem-
buli ngundo ene mete yeni, yanggango oolengo
dikawa.
5 Oni gulado Anut doongeyimo, nalu gula in-
gootoni, kundingiyi nalu ulungga, nalu gidalega
dagayeloote. Anut doongeyimo, oni gulado
nalu bidodo ngu nalu gulanangge ngundilo Anut
bingami okooweloyi ingoote. Oni bidodo enengo
nowoondoyemo Anutndo ingondudu yunoyin-
gongga, ngu nangge ingonduduyemo yanggango
teya oliyi.
6 Oni ene nalu gula ingootoni, nalu gidalega ko-
leteyingo tetoni ngu, ngu oningga ngu, Oo Bidodo
Sembuliga ngulo ingoote. Ngundilo nangge, oni
ene oo bidodo netekungga ngu, ene Oo Bidodo
Sembuli nguno esetelo nete. Yo, oni gulado ene oo
bulibali ma neteku ngulo ene Oo Bidodo Sembuli
nguno nguya Anutno esetete.
7-8 Noole keda oluweloyi, ko, kumooweloyi ngu
noolengomu kini. Noole keda oluwato, bine,
ngundi, kumoowato, bine, ngu Oo Bidodo Sem-
buli Sembunaye nguno nangge ooloote. Keda
oluweloyi, ko, kumooweloyimbolo nguya, ngulo

damoni ngu, Oo Bidodo Sembuli Sembunaye
ngulo bingami elo okooweloyi.
9 Ngundilo ngulo, Kristus Yesus kumoolo, ko,
keda ootookooyingo, ene ngunonggo ngu, oni
keda oolootenggoku, ko, oni kumooyingomu
nguya ngulo Sembuli oolengo ooloote.
10 Ndatelo ngulo, ye Kristen dobooye ootootoni,
wilikolo, kenowelo mande biyomi ene goweyi
sanggawelo ma ewelo. Ye dobooye yumooyinolo
kootuyisina mande ma ewelo. Ndatelo ngulo,
ye ingootenggo. Kootusina, noolengo bidodo
Anut doongeyimo dikatooye, enengombo mande
damoninayi wilikoyelowa.
11 Oo Bidodo Sembuli Anut ngulo mandeno
ngandilo ete.

No keda ootoolo, ngunonggo hamoo oolengo eteno. Oni bidodo nono boodoo oondookelo, nono yambo mande tewanggo. Oni bidodo manggoyemonggo, no oowoone Anut ngu yootunolo ewanggolo ewolo. *Ayisaya 49:18; 45:23*

12 Ngundilo ngulo, noolengomo noolengomo
Anut doongeyimo dikalo, noolengo damoninayi
telo, endeyowootoku, ngu yootunolo, Anutno
ewato.

Noole Kristen Doboonayi Yombuliyowelo Oo Gula Ma Tewato

13 Ngundilo ngulo, noole Kristen oni dobooguli-
nayi ingonduduye ma wilikoyelowato. Ndatelo
ngulo, ngu Anutlo koni. Noolengo ingondudunayi
ngu komo ngundiya dowoomomooni. Ye oo
biyomi gula telo, ngundo Kristen dobooye, ngulo

newendemo hamoo teyingo ngu, ma yombu-
liyelowelo. Ngundilo telo ngu, asa, ye nguya
mbumbuwa tewanggo.
14 No ingooteno. No Oo Bidodo Sembuli
Sembunaye, Yesus Kristus, nguno nowoondone
yetoowe, ngundo etunelootoni, oowali enen-
gombo biyomi ma yewa. Oni gula newendemo
ene oowali gulalo loogu tewelo ingooteku ngu,
ngu oningga ngundo loogu tewoku, ngu nangge
keyoni.
15 Ngu ngandilo. Gedo oo neteku, ngundo do-
booge newende yombuliyooteku, asa, ge nguno
ingooteku, ge nowoondoge ebe ino ino teweloyi
mande damoni, nguno ma ooloote. Ndatelo
ngulo, Kristus Yesusndo ngu doboogega ngu yow-
elo, ene kuli kumoowolo. Ngundilo ngulo, gengo
oowali ngundo dobooge ma yombuliyowelo.
16 Yengo oo gome ingolo oodoni, ngulo onindo
ngu oo nguya mandeni biyomi ma ewanggo.
17 Anutndo noole Kristen oni ene oowali,
sono oo neweloyi nguno ma ingondudu tewelo.
Kini, Anutlo damoni ngundo enengo simoo
bale soboyelooteku, nguno noole nowoondon-
ayi imakeyingo, gome nenengo endeyoweloyi,
ko, oni oni teweloyi nguya Yuka Kundingiyi
ngunonggo ombulo, noole hoolooweloyimbolo
ingoote.
18 Oni ene Kristus Yesuslo ko oni telo, ngulo
koni telo, endeyowaku ngu, asa, Anutndo ngulo
gome ingowa. Oni simoo baledo nguya, oni gome
oolengolo ewanggo.
19 Ngundilo ngulo, nalu bidodomo,
noole sumange, ayibi mande oo ngulo

damonimo, noole komo ebe hooloowe hooloowe telo, nowoondonayi gulanangge yelo, dobooguliniayimboya goboolo oluwato. Nalu bidodomo, ye Kristen dobooguliye nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango yunoyi.

20 Ge oowali gidalegalo gome ingolo ngu, Anutlo koni ngu ma yombuliyowelo. Hamoo, oo bidodo ngu oo neweloyi. Ene ye oni gidalega oowalino yoyeyi, mbumbuwa telo, nguno ma wenonowelo. Ngundilo ngulo, dobooge oo ma neteku ngu, asa, ye nguya loogu teyi.

21 Ye Kristen dobooguliye nowoondoyemo hamoo ngu ma yombuliyowelo. Ngulo ngu, dobooye nusago songgiwi Wayin, ma netenggoku, nguno ye nguya loogu teyi. Ngundilo telo nguno, mande damoni metemi tewanggo.

22 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu yalingo Anutya nangge. Oni ene oo gula ingootoni, oo gome elo newende, ngulo ingooteku, ooga ngundo newende kowuli ma inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete oni oni tewa.

23 Ene oni gula newendemonggo bulibali ingolo, ngunonggo oowali gula loogu teyingo, ngu newaku ngu, asa, ene Anut doongeyimo, mbumbuwa tewa. Ndatelo ngulo, enengo newendemo hamoo teyingo, ngu nenengo kini.

15

Noole Kristen Oni Dobooguliniayi Hoolooweyelootooye, Ene Nowoondoyemo Hamoo Ngu Yanggango Tewanggo

1 Noolengo ingondudu nangge, ma keyowato.
Kini, noole nowoondonayimo hamoo yanggango,
ngundo oni gidalega nowoondoye hamoo teyingo
ngu yanggango kini, ngu hoolooweyelolo, saman-
gayelootooye, nguno ene yanggango dikawanggo.
2 Noole Kristen oni doboogulinayi
oolootenggoku, ngu mande damoni metemimo
hoolooweyelootooye, nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango tewanggo.
3 Noole ingooteto. Kristus Yesus ngu enengo
ingondudu, ngu ma keyowooto. Kini, Anutlo
mande ngundo Yesuslo ngandilo ewolo.
Onindo geya mande biyomi etenggoku, ngundo
ombulo, no wilinelowanggolo ewolo. *Sam 69:10*
4 Yo, Anutlo mande bidodo kuli nakangoyingo,
ngu noolendo kandangelo, ingoweloyimbolo
nakangowolo. Ngu mande nakangoyingo
ngu, noolengo nowoondonayimo hamoo
teyingongga, ngu yanggango yunowa. Noole
ngunonggo yanggango dikatooye, Anutlo mande,
ngundo oole gome etuyelolootoni, Anutndo
kawararayelootoni, noole ene sobowoolo
oodooye, ene ombulo yoyowa.
5 Anut ngulo damoni, ngundo oni nowoondoye
yanggango yunootoni, ngunonggo oni yanggango
dikalo, Anutya nowoondoye gulanangge yelo
oluwanggo. Enendo hoolooweyelootoni, noole
ngunonggo Kristus Yesuslo damoni gome ngu
keyolo, ngunonggo ingondudu gulanangge yelo
oluwanggo.
6 Ngundilo ngulo, yengo nowoondoye, mang-
goye gulananggemo Anut oowooyi bingami eya

okooyi. Yo, hamoo, Anut noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngu Yesus Kristus ngulo eweyi ngu bingami elo okoowato.

Kristusndo Yuda Oni, Ko, Oni Sowe Gidalega Nguya Hoolooweyelowolo

7 Kristusndo kuli noolengo nowoondoyi telo yunowolo. Ngulo ngu, ye bidodo Kristen dobooguliye yoyoya, nowoondoye gulanangge goboolo yetoyiga, oni bidodo ngundilo damoni ngu kenolo, Anut bingami elo okoowanggo.

8 No ngandilo eteno. Kristus Yesus ngu kuli Yuda oni ngu hoolooweyelowelo ko oni tunootewonggori. Ene ngundilo telo ngu, Anutlo mandeni hamoo ngu yanggango telo yunoote. Nguno Anutndo Yuda oni ngulo osisambayemo sunggi mandega Mesayiyalo elo gosiyoyingo, mande ngu bidodo ataga engge yeni tunootete.*

9 Oni sowe gidalega, ngundo ngu Anutlo sumangeni ngu kenoya, ngunonggo Anut bingami okooyi elo, ngulo Anutlo mandeno eteku ngundilo.

Ngundilo ngulo, nondo oowoongge bingamingge oni sowe gidalegano yootunolo ewano. Nondo gengo oowoonggemo yambo utolo, nguno elo, yambo ulewanolo ewolo. *Sam 18:49*

10 Mosesndo Anutlo mande gula ngandilo ete.

Ye oni sowe gidalega, ye enengo Yuda oni sowengga nguya mete oni oni teyilo ewolo. *Dutoronomi 32:43*

---

* **15:8:** Mesayiya oningga, ngu Anutndo ko yoyoweloyi ngulo sunggi mande, elo gosiyolo yunoyingo.

11 Mande gumi gulano nguya ete.
Ye oni sowe gidalega bidodo, ye nguya komo Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye ngu bingami
eya okooyi. Oni simoo bale bidodo komo
enengo oowooyi ulungga oolengo okooyilo
ewolo. *Sam 117:1*
12 Ayisayando nguya Yesuslo ewolo.
Ngu Yesi oningga ngulo sowenimonggo oni
gula tunootewa. Ngu oningga, ngundo
ootookoolo, oni sowe gidalega nguya
soboyelowa. Oni sowe gidale ngu, ene
nowoondoyemo hamoo tetoni, Anutndo
mande elo gosiyoyingo ngu sobowoolo
oluwanggo. Ayisayando ngundilo ewolo.
Ayisaya 11:10
13 Anut ngu, nowoondonayimo hamoo tetetoku, ngulo Sembuli. Ngulo ngu, noole mete enendo ombulo, yoyoweloyi ngulo sobowoowato. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ulungga, ngundo yoyeni, oni oni teya, ayibi imakeyingo damoni, ngu yeno olini. Ngundilo telo ngu, Yuka Kundingiyi ngulo yanggangoni ngu, ye mete yowanggo. Yesusno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ye Yesus sobowoolo, hahangelo oolootenggoku, ngundo ye nowoondoyemo hangelo ooleloluwa.

Polndo Anutlo Mande Koyi Telo, Ngulo Oni Oni Tewolo

14 Ye Kristen konebane galo, nondo yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko, yeno damoni gidalega gome tetenggoku kenolo, ngulo nowoondonemo hamoo hangelo ooloote. Ye ngu ingondudu gomemudodo, ngundilo ngulo,

yengombo mete ebe hooloowe hooloowe telo,
ingonduduye gome ngu dobooguliye etuyelolo
yunowanggo.
15 Nondo mande gidalega yengo nakangooteno.
Ndatelo ngulo, ngundo ngu, ye mete
hoolooweyelolo, yanggango yunowa. Ene no
nakangoweloyi ngu ma sulinekini yete. Kini,
nondo yengo ingondudu ngu yokutuwoowelo
nakangooteno. No yeno ko yanggango telo,
ingonduduye samangawelo. Ndatelo ngulo,
Anutndo enengo koni ngalo no loogunelowolo.
16 Ngundilo telo, no Kristus Yesuslo ko oni telo
oolooteno. No oni sowe gidalega kewooloyemo
Anutlo mande gome ngu koyi telo, wesiyolo
eteno. Nguno ngu, no oni sowe gidalega ngu yoy-
olo, Anutno ombuteno. Yuka Kundingiyi, ngundo
yoyeni, kundingi oni tewanggo. Ngundilo ootoolo
ngu, ene Anutno woolo ngundilo tunootetoyi,
Anutndo ngulo gome ingoote.

17 Ngundilo ngulo, no Kristus Yesusdodo ko telo,
no Anutlo koni tetenoku, ngulo oni oni teteno.
18 No Kristus Yesus ngulo koni, damoni,
ngulo mande nangge oni sowe gidalegano
elo etuyelowano. No mande oowooyingga
ma ewano. Ndatelo ngulo, Kristusndo no
hoolooweneloolo, yanggango tenunootoni ngu, no
komo oni sowe gidalega hoolooweyelootoowe,
Anutlo mande gome ngu keyoweloyi ngulo ko
teteno.
19 No mande elo, ko tetenoku ngu, Anut enengo
sunggi, ko, damoni sungo gula oolengo onindo
ma teweloyim, ngu bidodo Yuka Kundingiyi
ngulo yanggangonimonggo tewono. Ngundilo

telo, no Yerusalem ende ngunonggo ko telo, Kristuslo Mande Keda Mesalango ngu mela bidodomo wesiyolo, elo yade yade ombulo, Ilirikam melako mayewolo.

20 Yo, nondo ngu ngandilo ingooteno. Oni Kristus oowooyi ma ingoyingo, oni simoo baleno nguno, no Kristus Yesuslo Mande Keda Mesalango ngu wesiyolo elo, nguno ko tewelo ingooteno. No oni gulalo ya osiyi sanganimo nenengo ya ma yewano.

21 Kini, Anutlo mandeno eteku ngundilo.

Oni ene kuli Anutlo mandeni ma ingowonggoku ngu, ene nga kenowanggo. Ngundilo nangge, oni ene Anutlo mande ma ingowonggoku ngu, ene komo mande gome oolengo ingowanggolo ewolo. *Ayisaya 52:15*

Pol Ene Rom Oololo, Ngunonggo Speyin Melako Ngudodo Oolouwelo Tewolo

22 Ngundilomu nga kongga ngando nolo oole suwoo suwoo goodoote. Ngundilo tetoni, ngulo no yeno ma oolouteno.

23 Ataga, no nga melako ngano ende bidodo ngu, ene Yesus oowooyi ingomukootenggo. Ngundilo ngulo, no ko teweloyi musine kini. Ngulo ngu, no mooma oowooyingga yeno oolouwelo gome oolengo ingooteno.

24 Ngulo ngu kootusina, no Speyin melako ooloutenoku naluno nguno, no yeno tunootelo, yeyologo, no ngunonggo oolouwano. No yeya bodaga oode, nowoondone metemi ingootoowe,

asa, ye hooloowenelolo, oo gidalega nunolo, noyolo, ombulo, Speyin oole sangako noyokowanggo.
25 Ene ataga ngu, no Yerusalem nguno oololo, Anutlo simoo bale hoolooweyelolo, bobeye yunowelo oolouteno.
26 Ngu ngandilo: Masedoniya, ko, Giris mela ngulo Kristen onindo mande gulanangge elo gosiyolo, Yerusalem Kristen oni simoo bale hoolooweyelowelo, bobeye gooboongoowonggo. Ndatelo ngulo, Yerusalemno Kristen oni simoo bale oowalilo kumootoyi ngulo.
27 Yo, nowoondoye gomemonggo nangge ngundilo tewonggo. Ene Yerusalem Kristen oni simoo baleno wetidodo. Ngundilo ngulo, Yuda Kristen onindo Anutlo Mande Keda Mesalango ngu oni sowe gidalegano wesiyolo elo etuyelowonggori. Ngulo ngu, oni sowe gidalegado enebanangge goweye oo ngundo enengo weti ngu wendangelo hoolooweyelowanggo.
28 Ngundilo ngulo, no bobeye yewonggoku nga, enengo kandeyemo yelo yokolo ngu, asa, no yeno oololo, yeya nalu bodaga oode, ngunonggo Speyin melako oolouwano.
29 No ingooteno. No ye tanggeyemo oolouwanoku ngu, Yesus Kristus ngulo kumana yanggangonidodo nono hangetoni, yeno nguya oolouwano. Ngundilo nangge, yeno nguya ngundilo hangewa.
30 Ye Kristen dobooguline, ye komo noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristus, ngulo ingondudu teyilo ingooteno. Nga mandega nga Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondonayi

yokutuwootoni, ngundilo ngulo, noole Kristen
bidodo nowoondonayi gulanangge goboolo yelo
oluwato. Ngulo ye komo nolo yanggango telo,
hooloowenelolo, Anutno yemboongewanggo.
31 Ye oo elaya goboolo yemboongeyi. Ngu
ngandilo. Yuda oni gidalega ene Anutlo mande
ma ingolo, manggo unggalanggara tetenggoku,
ngundo ma nodowooweloyi ngulo yemboongeyi.
Ye ngundiya teya, Yerusalem Kristen onino nga
bobeyega nga yunolo, ngulo koyi tewanoku,
ngulo Anutno yemboongeya hooloowenelоyi.
32 Ngundilo tetoyi, Anutndo mete elo, ingootoni
ngu, asa, no oni oni telo, yade oololo, ye
tanggeyemo nalu bodaga kengelo, nowoondone
metemi ingowano.
33 Anut ene nowoondoye imakeyingo, ngulo
sembuli. Ngundo ye bidodoboya oluwa. Ngu
hamoo.

16

Polndo Kristen Dobooguliyi Kambayelowolo

1 Noolengo Kristen kuwoonayi Pibi ngu,
ene Kristen bale gome. Enendo ngu
Senikiriya endemo Kristen oni simoo bale ngu
hoolooweyelolo, ko teteku ngu.
2 Pibi balega ngu Anutno newendemo hamoo
teyingo ngu, ye Kristen onindo Oo Bidodo
Sembuli oowooyimo, sobowooya kawararangoyi.
Ene oo gulalo wenonootoningga ngu, ye komo
hoolooweya, oo ngu inoyi. Ndatelo ngulo, ene
suwoo suwoo no hooloowenelolo, ko, simoo bale
oowooyingga nguya hoolooweyelowolo.

3 Prisila nguya kameyi Akuwila elambalisa
ngu noya Kristus Yesuslo koni goboolo tewooto.
Ngundilo ngulo, ngu no dobooguline.
4 Nowoondoyali hamoo teyingo, ngu yang-
gango. Ngundilo ngulo, ngu elayaga ngu, no
hoolooweneloloo, ene nguya kumoowelo meye-
woli. Ngundilo ngulo, nondo oni oni ulungga
telo, enengo eseteteno. Ngu nondo nangge,
elayaga nguya ese ma teteno. Kini, oni sowe
sungomo, Kristen onindo nguya elambalisa ngulo
esetetenggo.
5 Ye Kristen simoo bale enengo yano gooboon-
goolo yambo mande tetenggoku nguya esetelo
kambayelooteno.
Ye nolo esetelo, mande etenoku nga, ngu do-
boone Epayinitus nguya etoyiga ingoni. Ngu
nenengo doboone oolengo. Esiya mela ulungga
oolengo nguno, oni simoo bale bidodo nguno
oolootenggoku, Epayinitus ngu koletelo Kristen
oni tunootewonggori.
6 Ye Mariya nguya nolo ese ngu inoyi.
Ndatelo ngulo, ene ye kewooloyemo nguno ye
hoolooweyelowelo ko yanggango tewonggori.
7 Ye nolo dobooguline Andronikas, dobooyi
Yuniyas, nguya ese ngu yunoyi. Ngu elayaga ngu
noolengo Yuda oni. Ene noya ya biyomimo gob-
oolo uwootowolo. Ene Aposel oni kewooloyemo
ene oowooyali gome metemi. Ngu elayaga nguya
ene nododo koletelo, Kristusno nowoondoyali
hamoo teyingo oluwoliyo.
8 Ampliyatus ngu Kristen doboone oolengo.
Ngulo nondo enengo gome ingootenoku, ngulo ye
nolo ese mande nga nguya inoyi.

9 Ye Urubanusno nguya, nolo ese mande nga
etungootoyiga kenoni. Ene ngu Kristus Yesuslo
konimo ngano, ngu noolengo doboonayi. Nolo
ese mande nga ngu, Stekis etoyiga ingoni. Ene
nguya nolo doboone oolengo.
10 Ye nolo ese mande nga Apeles, nguya inoyi.
Ene ngu Kristus Yesus ngu hamoo keyoyingo
oni oowooyidodo. Ngundilo nangge, ye nolo
ese mande nga Aristobulus, simoongolo nguya,
enengo yano oni oolootenggoku nguya, Yesuslo
ingolo oolootenggoku, ngu nguya yunootoyiga
kenoyi.
11 Ye nolo ese mande nga ngu, Herodiyan oni
nguya inoyi. Ene ngu noolengo Yuda oni. Ye
nolo ese mande nga ngu, Narasisus simoongolo
nguya, enengo yano oni nguya Yesuslo ingolo
oolootenggoku, ngudodo yunoyi. Ene ngu Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye nguno oolootenggo.
12 Ye nolo ese mande nga Trayipina, Trayiposa,
ko, Perasis nguya yunoyi. Ngu bale kabusa ngu,
ene Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo koni
ngulo ko yanggango tetenggo.
13 Ye nolo ese mande nga Rupus nguya inoyi.
Ene ngu Oo Bidodo Sembuli Sembunaye ngulo
ko ulungga oolengo tete. Enengo nemi, ngu no
namone ngundilo, ene nguya ese mande inoyi.
14 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi.
Aristobulus, Prigon, Hemis, Patolobas, Hemas,
ko, Kristen dobooguliye eneya oolootenggoku,
nguno nguya eyi.
15 Ye nolo ese mande nga oni nguya yunoyi.
Pilologus, ko, baleyi Yuliya; Neriyas, nguya
kuwooyi Olimbas, ngundo oni simoo bale

bidodo Anutlo nowoondoyemo hamoo telo, yeya
oolootenggoku, ngu nguya yunoyi.
16 Nalu bidodomo, yambo uleweloyimbolo,
Kristen dobooguliye yeyolo ngu, kandeye
dowoolo, kambayeloya, oni oni yunoyi. Kristuslo
oni simoo bale, goobooyingo bidodomo, ngu
bidodo ye ese teyunolo kambayelootenggo.

Oni Gidalegado Kristen Oni Simoo Bale Goobooyingomo Oodoyi Yombuliyelowonggori

17 Ye Kristen konebane, no yeno eteno. Oni
gidalegado ombulo, Kristen oni simoo bale ngu
tootoongooyelolo, yoyeni, boguwoolo, nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu yombuliyootenggoku, ngulo ye gome doongeteya, ingondale
teyi! Ngundilo oni ngu, ene mande damoni
gidalega Anutlo mandeno ma eteku, ngu elo
etuyelootenggo. Ye nguya goboolo ma bibitewelo.
18 Ngundilo oni ngu, ene noolengo Oo Bidodo
Sembuli Sembunaye, Kristuslo koni ma tetenggo.
Kini, ene enengo goweye ingondudu biyomi ngu
nangge keyootenggo. Ngundilo telo, ngunonggo
ene mande gome oolengo ngu elo, oni mande
damoni biyomi ma ingootenggoku, ngu gana-
ganayelootenggo.
19 Oni bidodo yengo mande damoni gome
Anutlo mande gome ingolo, keyootenggoku ngu
ingolo, ene ngulo etoyi, no ingolo, ngulo no oni
oni ulungga yengo teteno. Yengo ingonduduye
samangawelo mande eteno. Ngundilo ngulo,
nondo ngandilo ingootenoku, ngu ye komo oo
gome nenengo teweloyi, ngulo damoni nangge
teya oliyi. Ye komo oo biyomi gidalega ngulo

damoni, ngulo ingonduduye ukingoya, kapengo
yeya yokoya, kootu inoyi. Yo, ye komo mande da-
moni biyomi bidodo ngu yokoya, sungo yowoko
oliyi.
20 Anut ngu nowoondoye imakeyingo,
sumange, ayibi, ngulo sembuli oolengo. Nalu
bodaga nguno ngu, Anutndo Setan wongoolo,
oolongooni keyi damonimo uwa. Noolengo Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus Kristuslo
sumange, ayibini, ngu yeya olini.

Oni Gidalega Pol Hoolooweyingo, Ngundo Rom Oni Simoo Bale Kambayelowolo

21 Nolo ko goboolo, Timooti, ngundo yengo es-
etelo kambayeloote. Nolo dobooguline oowooyi
ngu Rusiyas, Yeson, ko, Sosipata, ngu noolengo
Yuda oni, ene nguya ye kambayelootenggo.
22 No Talitiyas, nondo Pol manggowoomonggo
mande yolo, nga so uyi nga nakangooteno. Oo
Bidodo Sembuli Sembunaye, Yesus, ngu oowooy-
imo, no yeno mande esetelo kambayelooteno.
23 Gayiyas, ngundo nguya ye kambayeloote.
Enendo enengo yano gome sobonelowolo. Ene
Anutlo oni simoo bale goobooyingo nguya
ngundilo soboyelowolo. Erasitas, ngu ende ngalo
beye sobowooyingo oni, ko, doboonayi Kuwootas,
ngu elayaga nguya yeno esetelo kambayelooteli.
24 Noolengo Oo Bidodo Sembuli Sembunaye,
Yesus Kristus, ngulo ayibi, sumangeni, ngu ye
bidodoboya olini. Ngu hamoo.

Noole Komo Anut Oowooyi Bingami Elo Okoowato

25-26 Ariya, noole komo Anutlo oowooyi
bingami elo okoolo, oni oni tewato. Anutndo
Yesus Kristuslo Mande Keda Mesalango, nondo
yeno wesiyolo etenoku, ngu yeni, yanggango
yewa. Nga mande kombiteyingongga nga,
ngu kulimi kombitelo oluwoku, ene ataga ngu,
Anutndo yeni, tunoo oolengo tunootete. Anut
sugi sugi oolooteku, ngundo enengo mande
nenengo kuli enengo ingondudu eyingo onino
etoni, ngulo mandeni nakangowolo. Anutndo
enengo mande ngu enengo ingondudu eyingo
oni yunoyingo, ngulo damoni ngandilo. Nguno
enengo mande, damoni oololo, oni simoo bale
bidodo melako ngano oolootenggoku, ngundo
ingoya, nowoondoye hamoo teya, yowoolengoya,
ene keyoyi elo ingootelo ewolo.
27 Anut enengombo nangge ingondudunidodo.
Ngundilo ngulo, Yesus Kristus oowooyi, suwoo
suwoo dulidalidodo oluwa. Ngulo noole komo
enengo oowooyi bingami elo okoololuwato. Ngu
hamoo.

Anutlo Sumange Mande Keda
The New Testament in the Karo Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Karo long Niugini

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Karo (Rawa) (Rawa)

Dialect: Karo

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f046ea9-a034-5c64-a5df-39d92fed8ae7